

İMÂM-I AZAM EBÛ HANÎFE’NİN KISSASI

Yrd. Doç. Dr. Münevver TEKCAN*

Abstract

The story of Imam-ı Âzam Ebû Hanîfe

This study is concerned with a narration in prose about İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe’s birth and him being entitled as İmâm-ı Azam. This poem is constructed in relation two different versions. Ebû Hanîfe’s farther, Numan, ate an apple that he took from a river. As a result of this he was to get married to the daughter of the man who claimed that the apple belonged to him. Numan had a son names Sabit. At the age of six Sabit started his theology education with a mullah. At that time the sultan had a quarrel with his wife and told her to be “bosh ol!” – according to Islamic theology *bosh ol!* means that she was no longer his wife. Nevertheless he was not happy with his decision. Learned men could not arrive at a decision about the sultan’s case but Sabit was able to solve the sultan’s conflict. Thus he was entitled İmâm-ı Âzam at the age of six.

Bu yazımızda, Ebû Hanife’nin dünyaya gelişini ve İmâm-ı Âzam lâkabını alışını konu alan manzum bir hikayeyi ele aldık. Hikayenin iki varyantına dayandırılarak ortaya koyduğumuz metnin kuruluşunda, *Divân-ı Hikmet*’in Ahmet Caferoğlu yazma nüshasında yer alan (AC 360-370) *Kıssa-i Hazret-i İmâm-ı A’zam* ‘ı esas kabul ettik. Hikmet¹ tarzında yazılmış olan bu manzum hikaye,

* Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Dili Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Hikmet hak. ayrıntılı bilgi için bkz. M. Fuad Köprülü, *Türk edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB yay., Ankara 1976; Kemel Eraslan, *Ahmed Yesevi: Divan-ı Hikmetten Seçmeler*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1991.

77 beyit olup nesh-talîk ile yazılmıştır. Hikayenin ikinci varyantı ise Kazan Devlet Üniversitesi kütüphanesinden elde ettiğimiz T2402 numarada kayıtlı hikmet mecmuasında bulunan *Yarım Alma Kitab'*dir. Adı geçen manzum metin, 67 beyitlik bir hikmettir, bozuk bir talîk ile yazılmıştır. Esas aldığımız nüsha (AC) ile Kazan nüshası (K) arasındaki farklar muhteva ile ilgili olmayıp imlâ, ses ve şekil yönündendir.

İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe hakkındaki manzum hikaye üzerine hazırladığımız bu çalışma sırasında şu bölümleri ihtiva etmektedir: Ebû Hanîfe'nin hayatı, *Kıssa-i Hazret-i İmâm -ı A'zam* hikayesinin özeti, Hikâyenin sözlü gelenekten derlenen varyantı, Dil Özellikleri, Metin, Dizin, Ahmet Caferoğlu nüshası (AC), Kazan nüshası (K).

Ebû Hanîfe

Ebû Hanîfe² Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh (ö.150/767). Hanefî mezhebinin imamı büyük müctehid. 80 (699) yılında Kûfe'de doğdu. Daha önce doğduğu hakkında bazı iddialar hariç tutulursa Ebû Hanîfe'nin doğum tarihinde görüş birliği vardır. Torunları Ömer ve İsmail'in belirttiklerine göre nesebi Nu'mân bin Sâbit bin Zûtâ bin Mâh'tır. Aslen Arap olmayan Ebû Hanîfe'nin dedelerinin Fars menşeli olduğu rivâyet edilmektedir. Memleketleri fethedildiği zaman kabilelerinin ileri gelenleri arasında kendilerine de eman verilmiş, onlara esir muâmelesi yapılmamış ve Arap olmadıkları için Teymullah Sa'lebe oğullarının himayesine verilmişlerdir. Diğer bir rivâyete göre ise dedesi Zûtâ köle olarak İran'dan getirilmiş, sonra da efendisi tarafından azat edilmiştir. Bundan dolayı Ebû Hanîfe, Bekir b. Vâil oğulları veya Teymullah b. Sa'lebe oğullarının azatlısı diye bilinmiş ve zaman zaman Teymî nisbesiyle de anılmıştır. Türk asıllı olduğu rivâyetleri de bulunmakla birlikte dedesi Zûtâ'nın, aslen Kâbil bölgesinde yaşayan Fârisoğullarına mensup "merzûbân" denilen bir uçbeyi olduğu rivâyeti daha kuvvetli görünmektedir. Dedeleri Sâsânî devletinde görev almış, vâililik yapmış kimselerdir.

Birçok farklı bölge ve ırklara mensûbiyetinin rivâyet edilmesi, babası Sâbit'in bütün bu anılan yerlerde bir müddet oturduktan sonra Kûfe'ye gelip yerleşmesiyle izâh edilebileceği gibi, diğer büyük ve önemli şahsiyetlerde görüldü-

² Ebû Hanîfe hak. ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Ebû Zehra, *Ebû Hanîfe* (Çev. Osman Keskiöğlü), Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1962 ; Mustafa Uzunpostalcı *Ebû Hanîfe Hayatı ve İslam Fıkıhındaki Yeri* (doktora tezi 1986, S Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü ; Muhammed Ebû Zehra, a.g.e. s.14-15

Mustafa Uzunpostalcı, *Ebû Hanîfe, TDV İA*, İstanbul,1994,X, s.131-132

ğü gibi, farklı ırk ve bölge mensûplarının Ebû Hanîfe'ye ayrı ayrı sahip çıkmasıyla da açıklanabilir

Ebû Hanîfe hakkında döneminden başlayarak hayatı ve görüşleriyle ilgili olarak çok sayıda menkıbe ve rivâyet teşekkül etmiştir. Özellikle menâkıb kitaplarında Ebû Hanîfe veya Nu'mân adında bir şahsın geleceği, ümmetin ışığı olacağı, dini ve sünneti ihyâ edeceği meâlinde bazı hadislerle senet ve metinleriyle birlikte yer verilir.³

Ebû Hanîfe, ticaretle uğraşan varlıklı bir âilenin çocuğudur. Kendisi de ilim tahsiline başlamadan tüccarlık yapmıştır. Küçük yaşlarda Kur'an'ı ezberlediği sanılan Ebû Hanîfe, kırâat ilmini kırâat-ı seb'a âlimlerinden olan Âsım b. Behdele'den öğrenmiştir. Fıkıh konusunda Hammâd b. Ebû Süleyman'dan ders alarak amelî fıkıh alanında derinleşerek bu alanda otorite olmuştur. Devrinin seçkin âlimlerinin pek çoğundan ilmî yönden faydalanma imkanı bulan Ebû Hanîfe'nin asıl hocası Kûfe re'y ekolünün üstadı olan Hammâd b. Ebû Süleyman'dır. On sekiz yıl hocasının ders halkasına devam etmiş ölümünden sonra da hocasının yerine geçerek ders vermiştir. Çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir.

Kaynaklar Ebû Hanîfe'nin kanaatkâr, cömert, güvenilir, âbid ve zâhid bir kişi olduğunda görüş birliği içindedirler.

Hikayenin konusu

Çalışmamıza konu edinilen *Kıssa-i Hazret-i İmâm-ı A'zam*'da önce Allah'ın varlığı, birliği ve kudreti üzerinde durulur. Bu girişten sonra başlayan hikayenin asıl konusu şöyledir: Sabit, bir arktan akan suda abdest alırken suda akıp gelen kızıl elmayı alır, yarısını yer. Pişman olur, sahibini bulup bedelini ödemek ister, sahibine bir bağ içinde rast gelir, sahibi elmanın kendi bahçesinin elması olduğunu ve izinsiz alıp yarımını yediği için ahirette cezasını çekeceğini söyler. Bunun üzerine Sabit, âhiret yerine bunun cezasını bu dünyada çekmek istediğini dile getirir. Elmanın sahibi ise evindeki dilsiz, elsiz, ayaksız ve kör olan kızını alırsa yarım almanın bedelini ödeyebileceğini ifade eder. Âhiret azabın-

³ Bu konuda kaynak olarak tespit edebildiğimiz Aclûnî, İsmâil b. Muhammaed, *Keşfu'l-hafa*, Beyrut 1351, (II.Cilt) (hadis no:53), adlı eserinde yer alan hadisler : "Benden sonra Numan b. Sâbit adlı ve Ebû Hanife künyeli bir adam gelecektir. Allahın dini ve benim sünnetim onun ellerinde hayat bulacaktır. Eğer Mûsa ile İsa'nın ümmeti içinde Ebû Hanife gibisi olsaydı, ne Yahudileşirler ne de Hristiyanlaşırlardı."; "Âdem benimle iftihar etti. Ben ise ümmetimin ismi Numan, künyesi Ebû Hanife olan -ki o ümmetimin kandilidir- bir adamla iftihar ediyorum."

dan korkan Sabit, kızı alıp cezasını bu dünyada çekmek ister, kızı almayı kabul eder. Bu kızı, anası ve atasının rızasıyla, nikah günü alıp getirirler, oğlan kızın çok güzel olduğunu görünce çok şaşırır, yüzünü ters çevirir, atası yalancı olan bu kızı, almak istemez. Atası ve anası özür dileyip durumu şöyle açıklarlar: Dilsizdir; daima Hak yadını söyledi, gıybet etmedi, kördür; mahrem olana bakmadı, sadece Kur'an okudu, elsizdir; kul hakkını almadı, ayaksızdır; kötü olan işe gitmedi. Bunları dinleyen Sabit, ikna olup kızı nikahına alır. Bir süre sonra bir oğulları dünyaya gelir. Adı Numan olan bu oğlanı mektebe verirler, her gün hocaya gider.

Aynı şehirde yaşayan bir padişah vardır. Bir gün ok atarken hanımına bir şaka yapar. Hanım ona “Sen cehennemliksin!” diye karşılık verince padişah da hanımına “Sen boş ol!” der. Bunun üzerine padişah bütün âlimleri toplayıp bu durumu aydınlatacak bir yorum ister. Bunu çözemezlerse üç güne kadar bütün ulemanın öldürüleceklerini söyler. Ulema çok kaygılanır. Ders anında Numan hocasından üzgün olmasının sebebini öğrenir. Hocasına kendisini padişaha götürürlerse bu durumun cevabını verebileceğini ifade eder. Âlimler, altı yaşındaki Numan'ı padişaha götürürler. Numan, padişahı dinler ve Kur'an'dan iki âyetle padişahın içinde bulunduğu durumu izah eder, hanımının boş olmayacağını ve kendisinin de cehennemlik olmayacağını bildirir. Ulema ve halk Numanı hayretle karşılar ve kedisine Â'zam adını verirler. Numanın atası ise, önceden yarım alma yediğini hatırlayıp o yarım elmayı yemese oğlunun üç yaşında Â'zam olacağını söyler.

İmam-ı Â'zam Ebû Hanîfe kıssasının günümüzde Anadolunun değişik yörelerinde sözlü gelenekte anlatılmakta olduğunu da belirtmek gerekir.⁴

⁴ Kocaeli Üniversitesi Fen-Edb. Fakültesi , Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri arasından yaptığımız araştırmaya göre Bayburt, Erzurum ve Isparta yörelerinde “Yarı Alma, İmam-ı Azam Hazretlerinin Hikayesi” adlarıyla bu hikayenin sözlü gelenekte de anlatılmakta olduğunu gördük. Öğrencilerimizden Hasibe Seyhan'ın Isparta Gelendost Çaltı köyünde, büyükannesinden derlediği *İmam-ı Azamın Hikayesi* “ şu şekildedir: İmam-ı Hazretlerinin babası çalışmaya gidiyor, çalışmış çalışmış, yorulmuş, oturmuş bir nehrin kenarına. Otururken öğle vakti olmuş, ‘Kalkıp nehirden bi abdest alıyım da namaz kılıyım.’ demiş. Abdest alırken bir elma yuvarlanmış gelmiş sudan, hemen elmayı tutmuş, ısırılmış, elmanın suyu boğazına kaçmış. haram olduğunu anlayınca elmayı eline almış, düşmüş nehrin kenarına. Gide git gide git bahçeyi bulmuş. Elmaya bakmış, ağaca bakmış, ağacın dalları nehre sarkmış. ‘Bu elma, bu ağacın.’ demiş. Dolaşmış bahçenin kapısından, bahçenin sahibine böyle böyle demiş:

- Senin elma suda abdest alırken geldi, ısırıldım, düşmüş, bana helal it!...
- İtmem
- Neden?
- Üç sene kölelik yaparsan helal iderim.

Dil Özellikleri

I. İmlā

Ünlülerin Yazılışı:

1.a, e :Kelime başında medli $\bar{a}$ ve medsiz $\bar{a}$ elifle yazılmıştır: $\bar{a}$ یاق *ayak* (4), $\bar{a}$ اتا *ana* (5), $\bar{a}$ اتا *ana* (5), $\bar{a}$ اتی *ati* (8), $\bar{a}$ اریغ *arığ* (10), $\bar{a}$ لمه *alma* (10), $\bar{a}$ آق *aqıp* (10), $\bar{a}$ آلدی *aldı* (13), $\bar{a}$ ایلادی *eyledi* (2), $\bar{a}$ اشتی *eşitti* (39), $\bar{a}$ اری *eri* (45); kelime içinde elifle yazılmıştır: $\bar{a}$ یراتی *yarattı* (2), $\bar{a}$ قرا *qara* (5), $\bar{a}$ بارچاسی *barçası* (5), $\bar{a}$ باشیغه *başığa* (7), $\bar{a}$ اوغلان *oğlan* (59), $\bar{a}$ قایتیب *kayıp* (65), $\bar{a}$ یمان *yaman* (63), $\bar{a}$ بردی *berdi* (2), $\bar{a}$ یرکه *yerge* (5), $\bar{a}$ یدیم *yedim* (12), $\bar{a}$ برار *birer* (13), $\bar{a}$ دیکان *digen* (30); kelime sonunda bazen elifle $\bar{a}$ bazen de hā-yı resmiyye $\bar{a}$ ile gösterilmiştir: $\bar{a}$ آله *alta* (73), $\bar{a}$ اتا *ata* (74), $\bar{a}$ مونده *munda* (60), $\bar{a}$ بارچه *barça* (48), $\bar{a}$ یانیده *yanıda* (65), $\bar{a}$ ایچره *içre* (14), $\bar{a}$ برله *birle* (10), $\bar{a}$ دیسه *dise* (22), $\bar{a}$ بیزکه *bizge* (30).

2.ı, i : Kelime başında elif + yā ای ile, $\bar{a}$ اینان *inan* (32) $\bar{a}$ ایکانین *ikenin* (18), $\bar{a}$ ایر *ir* (18), $\bar{a}$ ایچندکی *içindeki* (41); kelime içinde ve sonunda ise yā ی ile yazıl-

Üç sene kölelik yapmış, üç sene yapıp bitirmiş.

- Ağam benim üç senem bitti, ben gidicen gâri, helal it!... demiş

- İtmem

- Neden?

- Eee... bir kör kızım var, ayağı topal, gözü kör, elleri çomak, onu alırsan helal iderim. demiş.

Dökmüş, düşünmüş. Bu günahı nasıl kurtuluyum diye, helal itmiş. Kızın da babası Ona bir düğün idivermiş. Girdeğe girmiş, duvağını kaldırmış, baksın ki kızın gözleri görüyor, elleri çomak değil, ayağı topal değil. Hemen tekrar çıkmış, kızın babasına:

- Bir yanlışlık olmasın, bir yanlış yire girmeyin, kızın gözleri görüyo, elleri çomak değil, ayağı topal değil.'

- O senin helalin, onun ayakları dışarı yörümedi, gözleri kimseyi görmedi, helalin, git girdeğine gir!...

kakmış, gitmiş, girdeğine girmiş, boyunda bir oğlan çocuğu kalmış. Olmuş, doğmuş, büyümüş, okul zamanı gelince okula gitmiş, orda okumuş. Eve gelmiş, ertesi gün bidaha gitmiş, Guranı hatim etmiş, sevinerek gelmiş.

- Ana Guranı hatim etdim!....

- Aaah!... yavrum, senin baban çok sabırsızdı; o bi elmayı ısırılmaydı sen bi günde hatim ettirdin.

demiş. Çocuk da okuyo mezebimizin kurucusu İmam-ı Azam Hazretleri oluyo.

Kaynak Kişi: Adile Seyhan, Yaş:74, Okur-yazar değil.

miştir: *kızıl* (10), *arıqda* (10), *yarımını* (11), *kızım* (19), *koli* (38), *tağı* (44), *atını* (42), *tili* (20), *yigitni* (18), *didî-ya* (21).

3. *o,ö, u,ü*: Kelime başında elif + vāv *او* ile, kelime içinde ve sonunda vāv ile yazılmıştır: *ol zamāni* (27), *olturup* (59), *oğlan* (59), *oynadı* (45), *toylar* (27), *yoqtur* (35), *sordı* (32), *korķar mu* (63), *ötken* (8), *ozka* (29), *özi* (9), *uşbu* (28), *töşek* (28), *şek* (20), *sözlegeli* (20), *şek* (20), *şek* (28), *şek* (28), *turur* (32), *turur* (32), *şek* (28), *şek* (63), *şek* (61), *şek* (28), *şek* (59), *şek* (61), *şek* (47), *şek* (43), *şek* (61), *şek* (34), *şek* (34).

4. Az sayıda kelimedede ise ünlüler harekelenmiştir: *koruķ* (6), *ölümdin* (6), *öyümde* (19), *muhtaşar* (7).

Ünsüzlerin Yazılışı

1. *b, p* ünsüzleri genellikle tek noktalı yazılmış, *p* için nadiren üç nokta kullanılmıştır: *diben* (1), *bar* (2), *berdi* (4), *ötüptür* (41), *kirip* (14), *alıp-siz* (16), *koptı* (8).

2. *c, ç* ünsüzlerinden *c* tek noktalı, *ç* ise bazen üç noktalı yazılmıştır: *üç* (47), *çehâr bağdın* (13), *cân* (1), *körgeç* (15), *keçe* (64), *çıktı* (29).

3. Bazı çekim ekleri kelime kök ve gövdelerinden ayrı yazılmıştır: *yigitni* (18), *hāmîle bolupdur* (41), *mektebğa* (43), *ol zamāni* (27) yazılışında da ek ayrı yazılmalardan *alimlerğa* (56) kelime bitişik yazılmıştır.

4. Çift ünsüzler genellikle tek yazılıp çift okunmakta ara sıra bu yazılışlarda şedde kullanılmıştır: *yarattı* (2), *eşitti* (39), *köngülleri*

(40), جبار *cebbār* (9), حَقِين *cebbār* (9), حَقِين *cebbār* (9), جَهَنَّمِي *cehennemī* (46).

II.Ses Bilgisi

a) Ünlüler

Ünlü Uyumu

I. Kalınlık-İncelik Uyumu

Türkçe kelimelerde kalınlık incelik uyumu bulunur: *ayağ* (4); *bota* (64); *burun* (7,8); *barçası* (5); *inan* (32); bu kuralın istisnaları da görülür: *könglin+ğa* (11); *könglinğ+daki* (15); *irenler+ğa* (80).

Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde kalınlık-incelik uyumu genellikle tamdır. Birkaç örnekte, ince ünlülü kelimeye kalın, kalın ünlülü kelimeye de ince ünlü bulunduran ekler getirilerek bozulmuştur: *āhīret+de* (16, 24); *‘ālim +ge* (55); *ḥatā+sı* (35); *za‘īfe+ler anası* (73); *yādı +ını* (3), *mekteb+ğa* (43); *‘ālimler+ğa* (61), *Muştafā+ge* (77).

II. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu:

Düzlük-Yuvarlaklık uyumuna uyan kelimeler karışıklık göstermektedir, tam olarak gelişmemiştir: *koru-ğ* (6), *öt-üptür* (41), *yarım-nı* (13), *uyı -ma* (78); *bota +m* (64); *karşu* (14); *kolın kavşur-up* (62); *oyna- dı* (45); *keltür -üp* (29); *töşek* (28); bu uyuma aykırı ekler şunlardır: 3. şahıs iyelik eki (+ı /+i): *öz +i* (9); *köz+i* (33,37); *‘özi+i+n ay-dı* (35); *imāmlarınğ uluğ+ı* (75); *taht üst+i+de* (79); belirtme durumu (+nı / +ni): *oğlan +nı* (56); *yol+nı* (76). Yaklaşma durumu (+ge): *öy+ge* (28); Ayrılma durumu (+dın/+din): *su+dın* (2); *ölüm+din* (6); *köngül+din* (79). Geniş zaman eki 2. teklik-çokluk ve 3. şahıs:(-er,-ur/-ür): *ayt -ur-sen* (46); *öl-er sizler* (47); *bar-ur* (76); *ber-ür-siz* (16); *yığlaş -urlar* (48); *hoş kör-erler* (54);Görülen geçmiş zaman 3.şahıs ve 1. çokluk şahıs (-dı / -di, -diler / -diler, -dük): *kop-tı* (8); *tur-dı* (14); *koşul-dı* (40); *tındur-dı*; (71); *körme-di* (37); *kül-diler* (32); *yoğ ir-dük* (2). Gelecek zaman 1. teklik ve 3. teklik şahıslar (-ğay, -ğum): *devlet bol-ğay* (55); *ber-ğum* (17); *al-ğum* (21); Emir 1., 2. ve 3. teklik şahıs: (-ayın, -ğıl, -sun / -sün): *bol-ayın* (25), *kutul-ayın* (26); *oltur-ğıl* (49); *ni kıl-sun* (22); *bol-sun* (42); sıfat-fiil eki (-er): *yör-er közi* (20); *kör-er közi* (23); *kil-ür* (31); zarf-fiil ekleri (-geç, -ğalı/-geli, -ğan, -ken, -u):

kör-geç (15, 29); *tut-ğalı* (4); *yör-geli* (4); *kör-geli* (3); *toğ-ğan* (6); *öt-ken* (8); *al- u bar- ur irdi-ya* (10); fiilden fiil yapım eki (-dur/ -dür, -tur /-tür): *bil-dür -di* (66, 71); *tın-dur- dı* (71); *yığ-dur-dı* (47); *kel-tür-p* (29); bildirme eki; (*turur, -dur/dür, -tur/ -tür*): *uşbu tur-ur* (32, 77); *mundağ tur-ur* (68); *yalğançı+dur* (34); *yok+dur* (81); *yok+tur* (38); *bu emes-tür* (30); *oğlan imes-dür* (55); soru eki (*mu*): *bar mu* (47); *bil-er mü siz* (31).

Ünlü Değişmeleri

1. -i>-a değişmesi: *alta* (70), (krş. *altığa kir-di* (43))
2. e->ö-, -i->-ü- değişmesi: *ebir->ewir-> ögür- di* (34)
3. ünlü türemesi : *sora-dı* (69); *yıgalar-siz* (50);
4. Orta hecede vurgusuz dar ünlünün düşmesi: *ağzı* (33); *şehir+de* (44); *koynından* (66); *könğlinga* (11); *nazım kıldım* (80) gibi örneklerde vezin gereği görülen ünlü düşmesi, *yörü-* fiilinde de görülür: *yör-geli* (49); *yör-gen* (69).
5. ünlü yutumu : *ne'ter-siz* (30)

b) Ünsüzler

Ünsüz Değişmeleri:

1. b- >m-: *ben>men* (53); *meni>beni* (21), *bin-di>min-di* (61).
2. t->d-: *di- di* (47, 49).
3. d / z >g> y : *İzi+m Cebbār* (9)> *ige+sin* (12).
4. y- önses türemesi: *yipek* (40); *yıgla-* (49, 53).
5. r-, -r-, -r düşmesi .*çār-bāğ* (13), *kutul-ayın* (26); *'ābid i-kenin* (18).
6. b->ø düşmesi: *kahkah ol-up kül-* (30).
7. Süreksiz ünsüzlerden sonra gelen ünsüzler her iki şekilde de bulunur: *arığ+da* (10); *iş+ge* (38); *yok+dur* (81); *tap-tı* (57); *tüş-ti* (51).
8. -t ve -k'dan sonra ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde, -t ve -k korunur: *at+ı* (8); *ayağ+ı* (20); şu kelimelerde ise -k- değişir: *ayağı* (31), *şomluğı* (73).
9. Harezmi döneminde olduğu gibi çok heceli kelimelerin sonundaki -ğ / -g'ler korunur: *andağ* (39); *uluğ* (69).

10. 3. teklik şahıs iyelik ekinden sonra gelen belirtme, yönelme, kalma ve ayrılma durumu eklerinden sonra bazen zamir *n*'si gelir: *könğl+i+n+de* (39); *kol+i+n+da* (14); *yüz+i+n+i* (34); *at+i+n+ı* (42).

III. Şekil Bilgisi

1. Yapım Eklerinin Şekil Bilgisi

a) isimden İsim Yapım Ekleri

1.+lık, +luk :.+ *kul+luk* (5); *şom+luk* (73); *hağ+lık* (77);

2.+kına : *yaş + kına* (64).

3.+çı: *yalğan + çı* (34)

b) İsimden Fiil Yapım Ekleri

1. +a : *oy (u)n+a-dı* (45); *yarlık+a-* (9); *yaş+a-* (58)

2. +le : *söz+le-* (20)

c) Fiilden İsim Yapım Ekleri

1. -k / -k : *koru-k* (6), *töşe-k* (28)

2. -ç : *sevin-ç* (72)

3. -ım /-üm : *yar-ım* (11); *öl-üm* (6)

d) Fiilden Fiil Yapım Ekleri

1. -ıl: *aş-ıl-* (40); *koş-ul-* (40); *yığ-ıl-* (48)

2. -dür / - dur, -tür: *bil- dür-* (66); *kel-tür-* (29); *tın-dur-* (71); *yığ-dur-* (47)

3. -ş : *yığla-ş-* (48)

4. -t : *ay-t-* (46)

1. Çekim Eklerinin Şekil Bilgisi

a) İsim Çekimi

Geniş Zaman

Teklik

3.Şahıs: *bir kızım bar* (19); *kızım mundağ* (20); *közi yok* (20); *tili yok+tur* (36); *uşbu turur* (77); *mundağ turur* (68); *bu emes+tür* (30); *oğlan imesdür* (55); *mundağ ir-ür* (33); *yalğançı+dur* (34).

Geçmiş Zaman

Teklik

3. Şahıs: *mücerred ir-di* (9); *bar ir-di* (10); *şāhib-cemāl ir-di* (18); *kolında ir-di* (14).

Çokluk

1. Şahıs: *yoğ ir-dük* (2).

Şart:

Teklik

3. Şahıs: *yoğ bol-sa* (23).

Çokluk Ekleri:

+lar / +ler: *çār-bāğ+lar+nı* (13); *ḥatūn+lar* (28); *imām+lar* (76); *toy+lar* (27); *iren+ler+ğa* (80); *‘ālim+ler* (69); *ḳāzī +ler* (69); *mü'min+ler* (76); *peygamber+ler* (8); *sevinç+ler* (77); *ādem+ler* (6); *iş+ler+din* (63); *za'ife+ler* (73).

İyelik Ekleri:

Teklik

1. Şahıs:

+m; +ım / +im; +üm: *ata+m* (81); *bota+m* (64); *ḥaḫā+m* (81); *İzi+m* (9); *ḳız+ım* (19); *pādşāh+ım* (57); *digen+ım* (36); *fī'+ım+din* (65); *könğl+üm* (79); *köz+üm* (79); *öy+üm+de* (19); *söz+üm+de* (81).

2. Şahıs:

+nğ; +ınğ / +inğ; +ünğ : *ata+nğ* (5); *nefs+inğ* (78); *su'āl+ınğ+a* (61); *ḳudret+inğ* (1); *söz+inğ+nı* (54); *ḥudāy+ınğ+nı* (5).

3. Şahıs:

+ı / +i; +sı / +si : *at+ı* (8); *azāb+ı+dın* (26); *ḥaḫḳ+ı+n* (38); *ism+i* (70); *iç+i+de* (79); *könğl+i+n* (71); *ana+sı* (27); *ata+sı* (34); *bahā+sı+n* (12); *cezā+sı+n* (16); *ḥaḫā+sı* (35); *ige+si+n* (12).

Çokluk

1. Şahıs:

+ımız: *kız+ımız* (32); *dīn+imiz+niṅ* (75).

2. Şahıs:

+ıngız: *kız+ıngız* (30).

3. Şahıs:

+leri: *köngül+leri* (40).

Durum Ekleri:

1. Yalın Hal

Eksizdir.

2. İlgı Hali:

a) +nıṅ / +niṅ: *Muşfā+nıṅ* (1); *kız+nıṅ* (35); *oğlan+nıṅ* (42); *a-tam+nıṅ* (64); *halk+nıṅ* (71); *imāmlar+nıṅ* (75); *söz+nıṅ* (53); *‘āyet+nıṅ* (67); *rivāyet+nıṅ* (68); *dīnimiz+nıṅ yaruğı* (75); *mü'minler+nıṅ* (75).

b)+nıṅ: *+oğlan+nıṅ* (70).

3. Belirtme Hali:

a) +nı / +ni : *munı* (76); *alma+nı* (12); *yarım+nı* (13); *kız+ım+nı* (19); *kız+ı+n+ı* (22); *‘azab+ı+nı* (25); *yād+ı+n+ı* (36); *at+ı+n+ı* (42); *oğlan+nı* (56); *ma‘nā+sı+n+ı* (66); *biz+ler+ni* (2); *köz+ni* (3); *til+ni* (3); *kişi+ni* (15); *siz+ni* (17); *yigit+ni* (18); *söz+ni* (24); *yüz+i+n+i* (34); *nā-maḥrem+ni* (37); *söz+inṅ+ni* (54).

b) +n; +ı / i : *bahā+sı+n* (12); *cezā+sı+n* (16); *nikāh+ı+n* (27); *kız+ı+n* (34); *kişi ḥaḳḳ+ı+n* (38); *sırr+ı+n* (39); *kitāb+ı+n* (48); *cevāb+ı+n* (53); *ḳol+ı+n* (62); *meni* (21).

4. Yönelme Hali:

a)+ğa / +ge: *çar-bāğ+ğa* (13); *kız+ğa* (40); *oğlan+ğa* (42); *altı+ğa* (43); *mekteb+ğa* (43); *mollā+ğa* (43); *ḥatu+ğa* (44); *pādişāh+ğa* (45); *ḥan+ğa* (53); *baş+ı+ğa* (7); *ḳol+ı+ğa* (11); *köngl+i+n+ğa* (11); *yol+ı+ğa* (78); *ni+ge* (5); *yer+ge* (5); *öy+ge* (28); *‘ālim+ge* (30); *iş+ge* (38); *siz+ge* (68); *Muḥammed+ge* (77); *iç+i+ge* (14); *‘ālim+ler+ge* (54).

b)+ḳa: *yaş+ḳa* (73).

5. Kalma Hali:

+da / +de: *arığ+da* (10); *kol+ı+n+da* (14); *mu+n+da* (25); *taht+ı+da* (60); *yan+ı+da* (65); *yaş+ı+n+da* (74); *âhiret+de* (16); *şehir+de* (44); *öy+üm+de* (19); *köngl+i+n+de* (39); *üst+i+de* (59); *içi+n+de* (70); *söz+üm+de* (81).

6. Ayrılma Hali:

+dın / +din: *su+dın* (2); *âdem ana+dın* (6); *zamân+dın* (8); *hatm-ı Kur'ân+dın* (37); *taht+dın* (62); *andın* (62); *zarâr+dın* (63); *sonğ+ı+dın* (8); *'azâb+ı+dın* (26); *taht+ı+dın* (61); *koyn+ı+n+dın* (66); *rûh+ı+dın* (80); *ölüm+dın* (6); *Küfe+dın* (8); *biz+dın* (16); *âhiret+dın* (17); *sin+dın* (21); *yegen+dın* (22); *til+dın* (36); *Tengri+dın* (63); *iş+ler+dın* (63); *köngül+dın* (79).

7. Vasıta Hali :

birle: *ata birle anası* (35);

8. Eşitlik Hali:

+ça: *munça* (53).

9. Yön Gösterme Hali:

+re; +karı: *iç+re* (14); *taş+karı* (29).

10. Aitlik eki:

+ki: *kol+ı+nğ+daki* (15); *iç+i+n+deki* (41).

b) Fiil Çekimi

1. Çekimsiz Şekiller:

a) Sıfat-fiiller:

1. -ğan / -gen; -ken : *toğ+ğan* (6); *yör-gen* (6); *de-gen* (30); *di-gen-im* (36); *öt-ken* (8); *âbid i-ken+i+n* (18).

2. -ar / -er; -r; -mes: *yör-er közi* (20); *sözle-r sözi* (23); *kör-er közi* (23); *kil-ür hâli* (31); *yolnu bil-mes mü'minler* (76).

3. -geli: *sözle-geli tili* (20).

b) Zarf-fiiller

1. -ban / -ben: *kayna-ban* (40); *di-ben* (12).

2. -p; -ıp / -ip; -up / -üp : *yarlıka-p* (9); *iste-p* (17); *oku-p* (43); *kir-ip* (14); *toylar kııl-ip* (27); *kaç-ıp* (29); *ayt-ıp* (67); *yalbar-ıp* (80); *kel-ip* (35); *ilt-ip* (43); *kork-up* (12); *kör-üp* (20); *kahkah ol-up* (32); *yipek bol-up* (40); *bar-ıp* (43); *oltur-up* (59); *kolın kavşur-up* (62).

3. -u: *aķ-u bar-ur* (10); *kııl-a köreli* (7); *yara-ş-u cevāb* (61).

4. -geç: *kör-geç* (15); *üç kün-ğaça* (47).

5. -ğalı / -geli: *ay-ğalı* (3); *tut-ğalı* (4); *bil-geli* (3); *kör-geli* (3); *yör-geli* (4); *yi-geli* (4).

2. Çekimli Şekiller:

Belirli Geçmiş Zaman:

Teklik

2. Şahıs: -dım / -dim: *nazım kııl-dım* (80); *ye-dim* (12).

3. Şahıs: *tehāret kııl-dı* (10); *al-dı* (11); *tur-dı-ya* (12); *baķ-dı-ya* (13); *ay-dı* (17); *kabūl kııl-dı* (26); *tındur-dı* (71); *aşıl-dı* (40); *kör-dı* (18); *siske-dı* (29); *ögür-dı* (34); *altığa kir-dı* (43); *mektebğa bir-dı* (43); *kel-dı* (55); *di-dı-ya* (56); *bildür-dı* (71); *koyma-dı* (36); *körme-dı* (37); *yörme-dı* (38); *yarat-tı* (2); *kıop-tı* (8); *çıķ-tı* (29); *tut-tı* (39); *ārām tap-tı-ya* (40); *fikr tüş-tı-ya* (11); *eşit-tı* (39); *müşkil tüş-tı* (51); *kit-tı* (79).

Belirli Geçmiş Zamanın Hikayesi

Çokluk

1. Şahıs: *yoķ ir-dük*

2. Şahıs: *tap-tınğız* (56);

3. Şahıs: *yıgıl-dılar* (28); *töşek sal-dılar* (28); *toy kııl-dılar* (42); *al-dılar* (56); *bar-dılar* (56); *sevinçler aldı-lar* (72); *kel-diler* (32); *kül-diler* (32).

Belirsiz Geçmiş Zaman:

Teklik

1. Şahıs: -p-men; -ip-men; -up-men : *kel-ip-men* (17); *iste-p-men* (17); *korğ-up-men* (17).

3. Şahıs: -ptür; -ip-tur ; -up-tur / -üptür: *öt-üptür* (41); *hāmīle bol-uptur* (41); *ayt-iptur* (52); *di-ptür* (52);

Çokluk

1. Şahıs: -ip-miz; -ip-miz: *tap-ip-miz* (57); *kel-ip-miz* (57).

2. Şahıs: -ip-siz / -ip-siz; -uptur-siz: *al-ip-siz* (16); *yi-yip-siz* (16), *perīṣān bol-uptur-siz* (50).

Belirsiz Geçmiş Zamanın Hikayesi:

Teklik

1. Şahıs: *ḳayt-ip ir-dim* (65).

3. Şahıs: *ye-p ir-dī* (11).

Geniş Zaman:

Teklik

1. Şahıs: -ur-men: *ne ḳıl-ur-men* (24); *alma-m* (34).

2. Şahıs: -r-sen; -ur-sen / -ür-sen; -ür-siz: *nī dī-r-sen* (46); *ayt-ur-sen* (46); *bil-mes-sen* (5); *ḳulluḳ ḳıl-mas-sen* (5); *ber-ür-siz* (16).

3. Şahıs: *öl-er* (6); *mizāḥ ḳı-lur* (29); *ṣīr bol-ur* (70); *bar-ur* (76); *ḳoruḳ ḳıl-mas* (6); *sözni bil-mes* (46); *cevāb ber-mes* (58); *‘ilāc tap-mas* (22); *naḳar ḳılmas* (37);

Çokluk

2. Şahıs: -r- siz ; -ar-/ -er-siz: *ne't-er-siz* (30); *mizāḥ it-er-siz* (30); *bil-er mü siz* (31); *yıḡla-r-siz* (49); *korğ-ar mu siz* (63); *ḳayt-ar mu siz* (63);

3. Şahıs: *hoş kör-erler* (54).

Geniş Zamanın Hikayesi:

Teklik 3. Şahıs: -ur ir-dī-ya: *aḳu bar-ur irdī-ya* (10).

Şimdiki Zaman

Çokluk

1. Şahıs: *tap-maydur-miz* (51).

Gelecek zaman

Teklik

1. Şahıs: -ğū-m / -gü-m: *al-ğū-m* (21); *ber-gü-m* (17).

3. Şahıs: *devlet bol-ğay* (55).

Emir:

Teklik

1. Şahıs: -y; -ay / -ey; -ayın / -eyin: *rāzī bol-ay* (19); *al-ay* (22); *tart-ay* (25); *bol-ayın* (25); *al-ayın* (25); *ķutul-ayın* (26); *bar-ayın* (54); *ayt-ayın* (54); *ber-eyin* (57);

2. Şahıs: fiil kökü; -ğıl: *man* (32); *sin ıalāk bol* (52); *ümmet bol* (77); *mezheb İmām A'zām bol* (77); *tik oltur-ğıl* (49); *uyıma* (78); *nefsin yolığa kir-me* (78); *şeytān söziğe kir-me* (78);

3. Şahıs: -sun /-sün: *Nu'man bo-lsun* (42); *nefsiñ öl-sün* (78).

Çokluk

1. Şahıs: -alı / -eli: *muhtaşar ķıl-alı* (7); *söz başığa bar-alı* (7); *ķıl-a kör-eli* (7);

2. Şahıs: -ıñgız-siz; -unğuz: *iltiñg-siz* (53); *tut-unğız revān* (59).

Şart

Teklik

1. Şahıs: -sam /-sem: *her ne bol-sam* (25); *cehennemī bol-sam* (46); *ķabūl ķıl-ma-sam* (24); *al-ma-sam* (24).

2. Şahıs: -senğ: *dī-senğ* (33); *su'āl sor-sanğız* (60); *'āşık bol-sanğ* (78); *al-ma-sanğ* (21); *rāzī ķıl-ma-sanğ* (21).

3. Şahıs: -sa / -se: *ye-me-se* (74); *şomluķ ķıl-ma-sa* (74); *yok bol-sa* (23); *bol-ma-sa* (76); *ayt-ma-sa* (76).

Çokluk

1. Şahıs: sek: *cevāb ber-sek biz* (60).

2. Şahıs: -sanğ: *tap-ma-sanğ* (47).

Şartın Hikayesi:

Teklik 1. Şahıs: *tap-sam ir-di* (12); *bir-sem ir-di* (12).

Zamirler

Şahıs Zamirleri:

Teklik

1. Şahıs: *men* (46, 52, 53, 57, 65, 80); çekimli şekilleri: *meni* (21, 53); *manğa* (23, 80); *meniñg* (64).

2. Şahıs: *sen* (45, 46); *sin* (52); çekimli şekil: *sindin* (21).

3. Şahıs: ol (9); çekimli şekilleri: *anı* “onu” (22, 29); *anğa* “ona” (65); *andın* “ondan” (62);

Çokluk

1. Şahıs: *biz* (60); çekimli şekiller: *bizni* (30); *bizge* (30,32, 55,76); *bizdin* (16, 60); *bizniñg* (15); *bizlerni* (2).

2. Şahıs: *siz* (60); çekimli şekiller: *sizni* (17); *sizge* (60).

İşaret Zamirleri:

bu (30); *muni* (39, 76); *munça* (53); *uşbu* “(tam) bu” (15, 32, 77).

Soru Zamirleri:

ne (24,25); *ni* (22, 46); *ķayan* (76).

Belirsizlik Zamirleri *özge* (29, 37); *ķişi* (15, 38); *barçası* (5).

KAYNAKLAR

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşf ul-hafâ* Beyrut 1351, 33, Cilt II.

Arat, Reşit Rahmeti (1975): *Kutadgu Bilig*, III İndeks, İstanbul.

Ata, Aysu (1997): *Nasrû 'd-dîn Bin Buhanü 'd-dîn Rabğüzî Kıssasü 'l Enbiyâ (Peygamber Kıssaları), II Dizin*, TDK Yay., Ankara.

Atalay, Besim (1986), *Mahmud Kaşgari Divanü Lûgati't Dizin* IV, TDK Yay., Ankara.

Caferoğlu, Ahmet (1984): *Türk Dili Tarihi II*, Enderun Yay., İstanbul.

Clauson, Sir Gerard (1972): *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth-Century Turkish*, Oxford.

Divan-ı Hikmet: Ahmet Caferoğlu Nüshası (İstinsah tarihi ve müstensihisi bilinmiyor.)

Eckmann, Janos (1988): (Çev. Günay Karaağaç), İÜEF Yay., İstanbul.

Eckmann, Janos (1988) "İslami Orta Asya Türk Edeb Dilinin Özellikleri", TDüA. s.193-201.

Eraslan, Kemal, (1996): *Alf-şîr Nevâyî: Nesâyimü'l- Maḥabbe min Şemâiyimî'l-Fütüvve I Metin*, TDK Yay., Ankara.

Eraslan, Kemal (1991): *Ahmed-i Yesevî Divân-ı Hikmetten Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Eraslan, Kemal (1994 Mayıs): "Divan-ı Hikmet Nüshalarının Dili", Ahilik Yolu, s.30.

Eraslan, Kemal (1996): *Mevlânâ Safiyü'd-dîn Neseb-nâme Tercümesi*, İstanbul.

Eraslan, Kemal (1977). "Yesevî'nin Fakr-nâmesi", TDED, Cilt XVIII, s.45-120+XV İstanbul.

Hakim Ata Kitabı (1846): Kazan

Hakkul, İbrahim Seyfeddin Refiddin (1991): *Süleyman Bakırganı: Bakırgan Kitabı*, Taşkent.

Hakkul, İbrahim Seyfeddin Refiddin (1991): *Ahmet Yesevî: Hikmetler*, Taşkent.

Ḥazînî, *Cevâhîrî'l-Ebrâr min Emvâci'l-Bihâr*, Müstensihisi, Maḥmûd bin Hasan bin Şeyḥu'n-Naḫşibendî'dir. (H.1002/M.1593).

Kaya, Önal (1998): "Süleymân Ḥakîm Ata Bakırganî ve Şiirleri", TDA, Cilt 8, s.73-209, İstanbul

Köprülü, Fuad (1976) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB Yay.,Ankara.

Köprülü, Fuad,"Hoca Ahmed Yesevî, "Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesirleri", *Bilgi Mecmuası*, No:6, s.611-645.

Muhammed Ebû Zehra *Ebû Hanîfe* (1962): (Çev. Osman Keskiöğlü), DİB Yay., Ankara.

Ölmez, Zühal (1995): “Eyyûb ve Çağatayca Şiirleri” *TDA*, c.5, s.105-170, Ankara.

Steingass.F. (1975): *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, (New Reprint), Beirut.

Şeyh Şüleyman Efendi (1298): *Lügat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmânî*, İstanbul.

Şükürov, Resul Muhammed Aşırbay Oğlu (1992): *Ahmed Yeseviy: Divan-ı Hikmet*, Taşkent.

Tekcan, Münevver (1997): *Hakim Ata ve Bakırgan Kitabı*, Seçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi, Konya.

Tekin, Talat (1988): *Orhon Yazıtları* TDK Yay., Ankara.

Uzunpostalcı, Mustafa (1986): *Ebû Hanife Hayatı ve İslam Fıkıhındaki Yeri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 1986.

Uzunpostalcı, Mustafa, “Ebû Hanife” *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1994, X, s.131-132.

Yarım Alma, Kazan Devlet Üniversitesi Kütüphanesi, Kayıt Nu.:240T (El Yazması).

Yüce, Nuri:(1988), *Mukaddimetü'l-edeb*, TDK Yay., Ankara.

KİŞŞA-İ HAẒRET-İ İMÂM-I A'ZAM RAḤMETU'LLĀHİ 'ALEYH⁵

Hece:7+7=14

AC360b, K1b 1Körünğ Qādir qudretiñg körsün⁶ diben san'atın
Muştafā'nınğ ümmetin mundağ şerīf kıldı-ya

2Yoğ irdük bar eyledi⁷ ten yarattı cān birdi
Qatre sudın bizlerni mundağ şerīf kıldı-ya

AC361a3Közni berdi körgeli 'aql⁸ birdi bilgeli
Ḥağ yādını ayğalı tilni yana birdi-ya

4Qolnı berdi tutğalı ayak bırdi yörgeli
Ni'met berdi yigeli şükür⁹ kılsun didi-ya

5Ḥudāyınğnı bilmes-sen¹⁰ nige kılluğ kılmaz-sen
Ata ananğ barçası qara yerge kirdi-ya

6Toğğan¹¹ ādem anadın qoruğ kılmaz ölümün
Uşbu yörgen ādemler va'llāh öler didi-ya

7Söz muhtaşar kılalı söz başığa baralı

⁵ *Qışşa-i ... 'aleyh: Bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm K.*

⁶ *körsün: bilsün K // diben: tiyü K // şerīf: تشر K.*

⁷ *bar eyldi: bizlerni pā kıldı K, bu mısradā vezin bozuk: Yoğ irdük bizlerni pā kıldı. // şerīf: körklü K.*

⁸ *berdi: birdi K // 'aql vezin gereği 'aql okunmuştur. // 'aql berdi: 'a. birdi yana K.*

⁹ *berdi: birdi K // şükür vezin gereği şükür okunmuştur.*

¹⁰ *bilmes-sen: bilmez-sen K // nege ... kılmaz-sen: nige şükür kılmaz-sen K // ata ananğ : atanğ ananğ K.*

¹¹ *toğğan:toğğan AC // qoruğ: qoruğ K // didi-ya: tidi-ya K.*

Yād<ın>¹² kıla köreli ölmes burun didi-ya

8Burun ötken zamāndın¹³ peygamberler songıdın

Bir ir kıoptı Kūfe‘din atı Nu‘mān irdi-ya

AC362b9Yarattı ol Bir ü Bar yarlıkap¹⁴ İzim Cebbār

Mücerred irdi özi atı Şābit irdi-ya

10Arıqda¹⁵ su bar irdi Şābit tehāret kıldı

Su birle kıızıl alma aķu barur irdi-ya

11Şābit almanı kördi¹⁶ sudın kıolıģa aldı

Yarım alma yep irdi könglinga fikr tüşti-ya

12 Nige yedim¹⁷ almanı tapsam irdi İgesin

Birsem irdi bahāsın diben kıo<r>ķup turdı-ya

13Yarımını kıolıģa aldı çār-bāģlarını¹⁸ kıaradı

Çahār-bāģdın çār-bāģģa birer birer baķdı-ya

14Bir bāģ içiģe kirdi alma kıolında irdi¹⁹

A363a Kirip bāģiçre turdı bir ir kıarģu kildi-ya

15Selām birdi bu yigit uģbu kıışını²⁰ körģeç

¹² *yād-<ın>*: *yād-gār K* // *didi-ya*: *tidi-ya K*.

¹³ *zamāndın*: *ādemdin K* // *peygamberler*: *peygamberniġ K* // *kıoptı*: *çıķdı K*.

¹⁴ *yarlıķar anı*: *yarlıķap İzim K*.

¹⁵ *Arıqda ... kııldı*: *Arıģ suģa bardı suģa tehāret aldı AC* // *Şu ... irdi-ya*: *Bir kıızıl alma aķup kelür-irdi-ya AC*, *bu mısraın vezni bozuk*.

¹⁶ *kördi ... aldı*: *aldı ol dem aģzıģa saldı AC* // *Yarım ... tüşti-ya*: *Yarımını yiyip irdi könglinde ol irdi-ya K*.

¹⁷ *almanı*: *yarımını K* // *igesin*: *ıyesin K* // *diben*: *tiben K* // *ķorķup*: *ķoķup AC*.

¹⁸ *çār-bāģlarını*: *çār-pāķları K* // *ķaradı*: *ķadırdı AC*. // *Bu beytin ikinci mısraı K’de yoktur*.

¹⁹ *Bu beytin birinci mısra K’de yoktur. kirip ... turdı*: *Kelüp çār-baģģa kirdi K*.

Çolındağı <uş> alma bizniñ alma didi-ya

K2a16Almanı²¹ alıp- siz bizdin bī-ruḥṣat yiyip-siz
 Āḥiretde cezāsın ḥüb birür-siz dedi-ya

17Yigit aydı kelip-men_sizni istep yörüp-men²²
 Āḥiretdin qorqup-men ḥāzır bergüm didi-ya

18Ol ir²³ yigitni kördi ‘ābid ikenin bildi
 Kızı hem bar irdi şāḥib-cemāl irdi-ya

19Ol ir aydı sözüm bar öyümde²⁴ bir kızım bar
 Uşbu kızımın alsanğ rāzī bolay didi-ya

AC364b20Sözlegeli tili yok körüp yörer²⁵ közi yok
 Ayakı hem çolı yok kızım mundağ didi-ya

21Bu kızımın almasanğ meni rāzī²⁶ kılmasanğ
 Yarım alma cezāsın sindin alğum didi-ya

22Alay dise kızını²⁷ alıp ni kıl sun anı
 Yarım alma yegendin ‘ilāc tapmas didi-ya

²⁰ kişini: yigitni K // çolındağı : çolındağı K // <uş> alma ... tidi-ya: almanı bizniñi dip aldı-ya K.

²¹ Almanı .... alıp-siz: Munı alıp-siz AC, Bu almanı alıp-sen K // bī ruḥṣat yiyip-sen: ruḥṣat almay-sen K // berür-siz: birür sen K.

²² Yigit ... yörüp-men: Yigit kelip-men turup-men sizni istep-kelip-men AC // AC’de bu mısraın vezni bozuktur. Āḥiretdin ... didi-ya: Āḥiretde qorqğandın ḥāzır bergüm tidi-ya

²³ ir: dem AC // ‘ābid ikeni: ‘ādil irdükin K // Kızı ... irdi-ya: biri hem bar idi şāḥib-i ḥāl irdi-ya AC // Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁴ öyümde: ivimde K // alsanğ: alsan (السان) K // rāzī bolay didi-ya: keçüreyin tidi-ya K.

²⁵ körüp yörer: körgeli hem K // ayakı: ayağı K.

²⁶ rāzī kılmasanğ: rızā k. K.

²⁷ kızını: kızını K // ni: ne K // yegendin ... didi-ya: digendin ‘ilāc tapmay- turdı-ya K.

23Sözler²⁸ sözi yok bolsa körer közi yok bolsa
Ayağ kolu yok bolsa maŋga müşkil dedi-ya

K3a24Sözni kabül kılmasam bu²⁹ kızını almasam
Âhiretde cezâsın ne kılur-men didi-ya

25Her ne bolsam bolayın bu kızını³⁰ alayın
Âhiret 'azabını munda tartay didi-ya

AC365a26Kabül kıldı sözünü³¹ almağ boldı kızını
Âhiret 'azâbıdın kütulayın didi-ya

27Hoş³² vaqt boldı atası rāzī boldı anası
Toylar kılıp nikâhın ol zamâni aldı-ya

28Hâtunlar³³ yığıldılar öyge töşek saldılar
Kızını alıp keldiler uşbu yigit kördi-ya

29Körgeç anı³⁴ siskendi kaçıp taşqarı çıktı
Özge keltürüp kızını mizâh kılur dedi-ya

30Aydi³⁵ yigit neter-siz bizni mizâh iter-siz
Bizge degen kızınığız bu emestür didi-ya

²⁸ sözler sözi: sözlegeli tili K // Ayağ ... dedi-ya: Maŋga müşkil boldı tip sözni kabul kıldı-ya K.

²⁹ bu kızını: kızını hem K // ne kılur-men didi-ya: ne kıluyun tidi-ya K.

³⁰ kızını: kızını K // 'azabını ... didi-ya: 'azâbıdın kütulayın tidi-ya K.

³¹ sözünü: sözni K // âhiret ... didi-ya: kıyâmetniñ cezâsın munda tartay tidi-ya K.

³² hoş vaqt: hoşraq K. // nikâhı ... aldı-ya: nikâhı ol sâ'atde boldı-ya K.

³³ Hâtunlar köp ... öyge: Köp hâtunlar ... öwge K

³⁴ anı: AC'de yok. // kaçıp: kaçup K // Özge ... kızını: bölek kızını keltürüp AC // mizâh: mezâk AC // kılur dedi-ya: kılusızlar tidi-ya K // K'de bu mısradâ vezin bozuk.

³⁵ aydi: aytur K // ne'ter: ni'ter K // mizâh: mezâk (مزاق) AC.

31Közni hem yok tili yok ayağı hem kolı yok³⁶
Mundağ kilür hālı yok biler mü siz didi-ya

AC366b32Hātūnlar köp keldiler ahah olup³⁷ küldiler
K3bUşbu turur kızımız bizge iman didi-ya

33Ağzı³⁸ disenğ ağzı bar közi disenğ közi bar
Āyet hadīş sözi bar mundağ irür dedi-ya

34Yigit kördi kızını³⁹ tirs ögürdi yüzini
Yalğançıdur atası kızın almam didi-ya

35Keldi kızınğ atası yoqtur⁴⁰ sözüm haası
Ata birle anası kelip ‘özrin aydı-ya

36Tili yoqtur digenim ıybet⁴¹ sözün ılmadı
Ha yādını oymadı tildin müdām tidi-ya

37Közi yoktur digenim nā-maremni⁴² körmedi
Ham-ı ur‘ān’dın özge naar ılmas didi-ya

38Kölü yoqtur digenim kişi haın almadı⁴³
Ayağı yoqtur digenim yaman işge yörmedi

³⁶ Bu beyit K’de yoktur.

³⁷ ahaha urup: ahah olup AC // turur: irür K // didi-ya: tidi-ya

³⁸ Ağzı ... bar: Ay disenğiz yüzi bar kün disenğiz közi bar AC // mundağ irür: bizge iman AC // dedi-ya: tidi-ya K.

³⁹ kızını tirs ... yüzini: kızını ters ... yüzünü K // almam: almayın K, bu mısradaki vezin bozuk: ızın almayın tidi-ya.

⁴⁰ yoqtur sözüm:sözüm yoqtur AC // kelip ... aydı-ya: kelüp ‘özür ıldı-ya K.

⁴¹ ıybet: fāşık K // dildin: tildin K // didi-ya: tidi-ya K // Bu beytin ikinci mısrası AC’de yoktur.

⁴² nā-maremni (نه محرم ني) K // didi-ya: tidi-ya K, bu beytin ikinci mısrası AC’de yoktur.

⁴³ Ayağı ... yörmedi: Ayağ birle taarı hergiz ımas didi-ya AC, bu beytin ilk mısrası K’de yoktur.

AC367a39Yigit muni⁴⁴ eşitti sırrın könğlige tutti
Bu söz yigit könğlinde andağ maqbül boldı-ya

40Yigit kızğa қоş<ul>dı yipek bolup aşıldı⁴⁵
Könğülleri қaynaban ol dem ārām taptı-ya

41Bir neçe⁴⁶ kün ötüptür kız hāmile bolupdur
İçindeki hāmile bir ir oğul boldı-ya

42Oğlanga toy қıldılar көp halāyıқ keldiler
Bu oğlanıñ atını Nu‘man bolsun⁴⁷ didi-ya

43Oğlan altığa⁴⁸ kirdi iltip mektebğa birdi
Her kün mollāğa barıp oқup kelür irdi-ya

44Bir pādişāh bar irdi uşbu şehirde⁴⁹ irdi
Pādişāh hōd hātūnga mizāh taқı қıldı-ya

45Hezel⁵⁰ bir söz<ni> aydı bir zamān oқ oynadıHātun eri pādişāhğa sen ce-
hennemī didi-ya

46Pādişāh aydı⁵¹ ni dir-sen sözni bil-mes aytur-sen

⁴⁴ *muni eşitti: bu sözni işitti K // könğlige: könğlinde K // Bu beytin ikinci mısraı AC de yoktur.*

⁴⁵ *Bu mısra AC de yoktur. // қaynaban ... taptı-ya: tutuban ārām-қarār қıldı-ya K.*

⁴⁶ *bir neçe kün: neçe künler K // oğul: oğlan K.*

⁴⁷ *bolsun didi-ya: anda қоydı-ya K.*

⁴⁸ *altığa kirdi: altı yaşadı K // iltip ... berdi: anı ... birdi K // Her ... irdi-ya: Her күnde mollāsığa ... kilür-irdi-ya K.*

⁴⁹ *Vezin gereği şehir, şehir okunmuştur. Bu beytin ikinci mısraı AC de yoktur.*

⁵⁰ *Vezin gereği hezl, hezel okunmuştur. Bu mısra AC de yoktur. // Hātun ... cehennemī: Hanım aydı pādişāh cehennemī-sen AC // didi-ya: tidi-ya K.*

Men cehennemī bolsam sen ʔalāk bol didi-ya

AC368b47‘ Ālimlerni⁵² yıǵdurdı rivāyet bar mu didi
Üç kün-ğaça tapmasaŋğ öler-sizler didi-ya

48Barça ‘ālim yıǵıldı⁵³ kitābın bir bir ƙıldı
Rivāyetin tapmadı yıǵlaşurlar didi-ya

49Nu‘ mān ol dem⁵⁴ soradı nige yıǵlar-siz didi
Mollā aydı ey oǵlan tik olturǵıl didi-ya

50Nu‘ mān⁵⁵ ƙaytadın soradı nege yıǵalar -siz
Üç kün boldı perīšān boluptur-siz dedi-ya

51Mollā aydı ey oǵlan müşkil tüşti bil revān⁵⁶
Pādşāhğa bir rivāyet tapmaydur-miz didi-ya

52Hātūnı⁵⁷ Hān’ğa aytıptur sen cehennemī diptür
Men cehennemī bolsam sin ʔalāk bol didi-ya

53Munça nege⁵⁸ yıǵlar-siz ƙaŋğa meni iltiŋ-siz
Uşbu sözniŋ cevābın men bireyin didi-ya

⁵¹ *ni dir-sen ... bilmes: ne ter-sen ... bilmey K // aytur-sen: aytar-sen AC // ʔalāk bol: ʔ. bol-ǵıl AC // didi-ya: tidi-ya K // AC’de ikinci mısraın vezni bozuk: Men cehennemī bolsam sen ʔalāk bol-ǵıl didi-ya*

⁵² *‘Ālimlerni ... didi: Mollāların ƙırdırdı bir āyet bar mu tidi K , bir āyet (بور ایت) biçiminde yazılmıştır. // kün-ğaça ... didi-ya: kün-geçe tapmasaŋğız ölür-sizler tidi-ya K .*

⁵³ *yıǵıldı ... ƙıldı: keldiler kitābların açdılar K // Rivāyetin ... didi-ya: Āyetin tapmaydıñ yıǵlaşurlar tidi-ya K, āyetin (ر ایتین) şeklinde yazılmıştır, Bu mısraın vezni bozuk.*

⁵⁴ *ol dem: üstadın K // yıǵlar-siz: yıǵlaşur-siz AC // didi-ya: tidi-ya K.*

⁵⁵ *Nu‘ mān ... yıǵalar-siz, vezin gereǵı yıǵla- “yıǵala-” şeklinde okunmuştur.: Yana ƙaytara soradı maŋğa aytmaz-siz tidi K, bu mısraıda vezin bozuk. // boluptur-siz didi-ya: boldıñızlar tidi-ya K.*

⁵⁶ *Bu beyit K’de yoktur.*

⁵⁷ *Hātunı ... sen: Hānğa Hānum ... sin AC // didi-ya: tidi-ya K.*

⁵⁸ *Munça nege: munça munça K // iltiŋiz: ilter-siz AC // bereyin didi-ya: men birür-men tidi-ya K.*

AC369a54Molla⁵⁹ aydı barayın ‘ālimlerge aytayın
Bu söziñni ‘ālimler hoş körerler didi-ya

55Mollā bardı ‘ālimge⁶⁰ ‘ālim keldi oğlanga
Oğlan imesdür bizge devlet bolğay didi-ya

K5a56Bu oğlanı aldılar hāngā⁶¹ alıp bardılar
‘Ālimlerge hān aydı taptıñız mu didi-ya

57Ay⁶² pādşāhım tapıp-miz munda alıp kelip-miz
Uşbu oğlan rivāyet men bireyin didi-ya

58Pādşāh taht⁶³ olturdı kiçik oğlanı kördi
Altı yaşar yaş oğlan cevāb bermes didi-ya

59Oğlan aydı ay⁶⁴ sulţān taht<nı> tutuñız revān
Taht üstide olturup cevāb bergüm dedi-ya

AC370b60Tahtıda siz olturup bizdin su‘āl sorsañız⁶⁵
Cevāb bersek biz munda güneh-kār-siz didi-ya

61Pādşāh tahtıdın tüşti oğlan taht üzre mindi⁶⁶

⁵⁹ Mollā aydı: Aydı mollā K // hoş ... didi-ya: hoş körerler tidi-ya K.

⁶⁰ ‘ālimge: ‘ālimge AC. // oğlan imesdür: ش bizge bolğay tidi-ya K // bizge ... didi-ya: oğlan bizlerge dewlet K.

⁶¹ hāngā alıp: alıp hāngā K // ‘ālimlerge: ‘ālimlerge AC // taptıñız mu didi-ya: taptıñız mu tidi-ya K.

⁶² Ay pādşāhım ... kelip-miz: Bu oğlanı pādşāh alıp sizge kelip-miz K // birür-men didi-ya: bereyin tidi-ya K.

⁶³ tahtıda: taht AC // kiçik: bu K // Altı yaşar ... didi-ya: Hān aydı ey yaş oğlan cevāb birgil tidi-ya K.

⁶⁴ ay sulţān: ol zamān K // taht<nı>: tahtıñdın K /< cevāb ... didi-ya: cevāb virem tidi-ya K.

⁶⁵ Bu beyit K’de yok

⁶⁶ Bu beyit K’de yok.

Su‘ālınğa yaraşu cevāb bergüm didi-ya

62Pādşāh tahtdın tüşti qolın qavşturup turdı⁶⁷

Sordı andın su‘ālın sözni tamām kıldı-ya

63Korqar mu⁶⁸ siz Teŋri’ din mundağ yaman işlerdin

Qaytar mu siz zārārdın diben cevāb berdi-ya

64Pādşāh aydı ay⁶⁹ botam bar irdi mening atam

Ol atamning yaşqına za‘īfi bar irdi-ya

65Bir⁷⁰ keçe anğa bardım barıp yanıda turdum

Ol keçe men fi‘limdim qayıtp irdim didi-ya

AC371a66 والنّا زعات⁷¹ oқudı ma‘nāsını bildürdi

Heftegini qoyındın alıp cevāb birdi-ya

72 ونهى النفس عن الهوى فَا نَّالِ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَاوَى⁷²

Bu ‘āyetning ma‘nāsın hānğa aytıp birdi-ya

68Sizge⁷³ cehennem bolmas hānım hem talāq bolmas

Rivāyetning ma‘nāsı mundağ turur didi-ya

⁶⁷ Bu beyit K’de yok.

⁶⁸ *qorqar mu:qorqan mu K // mundağ yaman: yaman günāh K // qaytar mu ... diben ...: qaytgan mu siz fi‘ilingizdin tiben cevāb birdi-ya K*, bu mısradā vezin bozuk.

⁶⁹ *ay: ey K //bar irdi mening a.:bar idi benim a. K // Ol ... za‘īfi ...: Atamning hem qasında bir kıızı ...*

⁷⁰ *Bir: ol K // barıp ... turdum: Hüb anğa meyl kıldı<m> K // bu: men K // qayıtp ... didi-ya: qayıtp ... tidi-ya K.*

⁷¹ والنّا زعات غرقاً 79.Sure 1. ayet:”Canları boğarcasına şiddetle çekip alanlara and olsun.”// *oқudı ma‘nāsını ...: süresin oқup ma‘nı ... K // qoyındın ... birdi-ya: qolında alıp anı kördi-ya AC//*

⁷² Bu āyet K’de yoktur. ونهى النفس عن الهوى فَا نَّالِ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَاوَى 79. Sure 39-40.ayetler:”İşte azıpta dünya hayatını tercih edenlerin vāracağı yer şüpheşiz cehennemdir.”

⁷³ *Sizge ... hanım: Cehennemī bolmas-sen hatunıñg hem talāq bolmas K*, bu mısradā vezin bozuk. // *Bu āyetning: Rivāyetning AC // didi-ya: tidi-ya K.*

69Gürüh gürüh 'ālimler hān yanında qāzīler⁷⁴
Uluğ kiçik hālāyık taŋg 'acāyib qaldı-ya

70Uşbu oğlan ir bolur il içinde şīr⁷⁵ bolur
Alta yaşar ođlanıŋ ismi A'zām boldı-ya

⁷⁴ qāzīler: hādimler K // Uluğ ... qaldı-ya: Hān qaşında hālāyıklar barça 'aceb qaldı-ya K, bu mısraın vezni bozuk.

⁷⁵ şīr bolur: bir bolur K // ođlanıŋ ... boldı-ya: Oğlanı ā'zām bolsun didi-ya AC.

71 Rivāyetin bildürdi halknıñ könglin⁷⁶ tındurdı
İmām-ı A‘zām at koydı uşbu yerde aydı-ya

72 Atası hem bardılar sevinçler aldılar
Altı yaşar oğlanıñ A‘zām boldı didi-ya⁷⁷

AC372b73 Aydı⁷⁸ ol dem atası za‘ifeler anası
Yarım alma şomluğı alta yaşka koydı-ya

74 Yarım⁷⁹ alma yemese ata şomluk kılmasa
Üç yaşında bu oğlan A‘zām bolur didi-ya

75 Dīnimizniñ yaruğı imāmlarıñ uluğı⁸⁰
Mü’minlerniñ mezhebi İmām A‘zām boldı-ya

76 Bu imāmlar bolmasa munı bizge aytmasa
Yolnı bilmes mü’minler kayan barur didi-ya

77 Muḥammed’ge ümmet bol mezheb İmām A‘zām bol
Uşbu turur ḥaqlıq yol mü’minler yol taptı-ya

78 ‘Āşık bolsanğ uyıma nefsin yolığa kirme
Şeyṭān sözige kirme nefsiñ ölsün didi-ya

⁷⁶ *könglin: köngül AC.// İmām-ı A‘zām ... ḳaldıya: İmām-ı A‘zām at koydı uşbu yerde aydı-ya AC ve K’de bu mısraın vezin bozuk.*

⁷⁷ *Bu beyit AC’de yok, didi-ya: tidi-ya K.*

⁷⁸ *Aydı ... anası: Cevāb berdi atası işitiñler hem tidi K // Yarım ... ḳodı-ya: Menim oğlum üç yaşda A‘zām bolur tidi-ya K, bu beyitte ikinci mısra K’de (74). beytin ikinci mısraıdır. yarım: yarımK // yaşka koydı-ya: yaşke ilti-ya K.*

⁷⁹ *Yarım ... kılmasa: Sudın almanı aldı bī-ruḥşat anı yidi K. Bu beytin ikinci mısraı, K’de (73). beytin ikinci mısraıdır.// Üç ... didi-ya: Menim oğlum üç yaşda A‘zām bolur tidi-ya K.*

⁸⁰ (75)-(81) arasındaki beyitler K’de yoktur.

79Tamām boldı bu kışşa kitti köngüldin ğuşşa
Könglüm içide ğuşşa közüm giryān didi-ya

AC373a80Nazım kıldım-men ğarīb irenlerġa yalbarıp
İrenlerniġ rūhıdın maġġa meded boldı-ya

81Pes ‘azīzler pes atam <hem> yoġdur sözümde ġaġām
Bu kışşa boldı tamām Ķul H^vāce Aġmed aydı-ya

A

- ‘ābid (A.):** ibadet eden
‘ā. ikenin 18
- ‘acāyib (<A.‘acā’ ib):** acayip,
tuhaf
‘a. (taġġ ‘a. ġal-) 69
- ādem (A.):** insan
ā. anadın 6
ā. + ler 6
- aġız:** aġız
a. +ı 33, 33
- Aġmed (k.a.):** Ahmed-i Yesevi
A. 81
- āġiret (A.):** öbür dünya
ā. azābını 25
ā. azābıdın 26
ā. +de 16, 24
ā. +din ġorġ-17
- aġ-:** akmak
a. -u bar- ur ir-10
- ‘aġıl (<A.‘aġl):** akıl
‘a. 3
- al-:** almak
- a. -dı (almanı ġolıġa a.) 11
a. -dı (yarımını ġolıġa a.) 13
a. -dıya (nikāġın a.) 27
a. -dılar (bu oġlanını a.) 56
a. -dılar (sevinġler a.) 72
a. -ġum (yarım alma
cezāsın sindin a.) 21
a. -ay (ġızını a.)22
a. -ayın (bu ġızını a.) 25
a. -saġġ (ġızımını) 19
a. -ıp 16, 22, 28, 56, 57, 66
a. -mam (ġızın) 34
a. -madı (kişi ġaġġın a.) 38
a. -masam 24
a. -masaġġ (bu ġızımını a.) 21
- alma:** elma
a. 14
- almaġ:** alma
a. bol-dı ġızını 26
- ‘ālim (A.):** ālim
‘ā. + 48, 55
‘ā. +ge 55
‘ā. +ler 54, 69

- ‘ā. +lerni 47
‘ā. +lerge 54, 56
ana: anne
a. +dın (ādem a.) 6
a. +nġ (atanġ a.) 5
a. +sı 27
a. +sı (ata birle a.) 35
a. +sı (za‘īfeler a.) 73
andaġ: öyle, o şekilde
a. 39
andın: ondan
a. 62
anı: onu
a. 22, 29
anġa: ona
a.65
a. (bizniġ a.) 15
a. (kızıl a.) 10
a. ġolındaġı uş a. 15
a. (yarım a.) 11, 21, 22, 73,
74
a. +nı 11, 12, 16
alta: altı (6); krş. **alti**
a. (yaşar oġlanıġ ismi) 70
a. yaşka ġoy- 73
alti: altı; krş. **alta**
a. yaşar yaş oġlan 58
a. yaşar oġlanıġ 72
a. +ġa kir- 43
ārām (F.): durma, dinlenme,
eġlenme
ā. tap- 40
ā.-ı ġarār ġıl-
arıġ: ark, su yolu
a. +da 10
āşık (A.): âşık
ā. bol-saġ 78
aşıl-: aşılmak, meyl etmek,
yakınlaşmak
a. +dı 40
at: ad, isim
a. ġoy- 71
a. +ı 8, 9
a. +ını (bu oġlanıġ a.) 42
ata: baba
a. 74
a. birle anası 35
a. ananġ 5
a. +m 81
a. +m (meniġ a.) 64
a. +sı 27, 34, 72, 73
a. +sı (ġızniġ a.) 35
a. +mniġ (ol a. yaşġına
za‘īfi) 64.
ay: söylemek; krş. **ayt-**
a. - dı 17, 19, 30, 45, 46, 49, 51,
54, 56, 59, 64, 73
a.-dı-ya 35, 71, 81
a.-ġalı 3
ayaġ: ayak; krş. **ayaġ**
a.+ı 38
ayaġ: ayak; krş. **ayaġ**

- a. 4
- a. kolu 23.
- a. +ı hem kolu 20, 31

āyet:(A.): inkar edilemeyen açık delil; *Kur'an-ı Kerim*'in sûrelelerinde yer alan ve anlam bakımından bütünlük gösteren cümle ve ibarelerden her biri

ā. hâdiş 33

ayt-: söylemek; krş. **ay-**

- a. -ur-sen 46
- a. -ıptur 52
- a. -yın 54
- a. -ıp 67
- a. -masa 76

ay: ay

- a. botam 64
- a. pādşāhım 57
- a. sultān 59

'azāb (A.): azap

- 'a. +ıdın (āhıret a.) 26
- 'a. +ını (āhıret a.) 25

A'zām (k.a.): İmām-ı A'zam

- A'. 70, 71, 75, 77
- A'. 72, 74

'azīz (A.): aziz

- 'a. +ler 81

B

bāg (F.):bağ, büyük bahçe

- b. (bir bāg içige) 14
- b. içre 14

bağ-: bakmak

- b. -dı-ya 13

bahā (F.):paha, değer

- b. +sın 12

bar-: varmak, gitmek

- b. -ur 76
- b. -dım 65
- b. -dı 55
- b. -dılar 56, 72
- b. -alı 7
- b. -ayın 54
- b. -ur (ağu b. irdi-ya) 10
- b. -ıp 43, 65

bar: var, mevcut

- b.19, 33
- b. ir-di 10, 18, 44, 64
- b. mu 47
- b. eyle- 2

barçası: hepsi, tamamı

- b. 5

barça: hep, bütün

- b. 48

baş: başlangıç

- b. +ığa (söz b.) 7

ber-: vermek: krş. **bir-**

- b. -ür-siz 16
- b. -di 15, 2, 3, 4, 43
- b. -di-ya 3, 63, 67
- b. -eyin 53, 57
- b. -güm 17, 59, 61:
- b. -sek 60

- b.- mes 58
- bil-**: bilmek
- b. -di 18
- b. -er mü siz 31
- b. - 51
- b. -sem 12
- b. -geli 3
- b. -mes-sen 5
- b. -mes (sözni b.) 46
- b. -mes (yolnu b. mü'minler) 76
- bildür-**: bildirmek
- b. -di 66, 71
- Bir ü Bar** : bir ve var olan,
Tanrı
- B. 9
- bir-**: vermek; krş. **ber-**
- b. -di-ya (cevāb b.) 66
- birer birer**: tek tek
- b. baq- 13
- birle**: ile
- b.(su b. kızıl alma) 10
- b. (ata birle anası) 35
- bir**: bir
- b. bāğ içige 14
- b. bir kııl- (kitābın) 48
- b. ir 8,14
- b. ir oğul 41
- b. kızım 19
- b. keçe 65
- b. neçe kün 41
- b. pādişāh 44
- b. rivāyet 51
- b. sözni 45
- B. ü Bar 9
- b. zamān 45
- biz**: biz
- b. +din 16, 60
- b. +ge 30, 32, 55, 76
- b. +din 16, 60
- b. +ning 15
- b. +lerni 2
- bol-**: olmak
- b. -ur (A'zām b.) 74
- b. -ur (ir b.) 70
- b. -ur (şīr b.) 70
- b. -dı (almaq b. kızımı) 26
- b. -dı (A'zām b.) 72
- b. -dı (rāzī b.) 27
- b. -dı (tamām b.)79, 81
- b. -dı (üç kün b.) 50
- b. -dı (hoş vaqt b.) 27
- b. -dı-ya (maqbül b.) 39
- b. -dı-ya (bir ir oğul b.) 41
- b. -dı-ya (İmām A'zām b.)
- 75
- b. -dı-ya (ismi A'zām b.) 70
- b. -dı-ya (meded b.) 80
- b. -updur (hāmile b.) 41
- b. -uptur-siz (perīşān b.) 50
- b. -ğay (devlet b.) 55
- b. (İmām A'zām b.) 77

- b. (talak b.) 46, 52
 b. (ümme b.) 77
 b. -sun (Nu'mān b.) 42
 b. -ay (rāzī) 19
 25 b. -ayın (her ne bolsam b.)
 52 b. -sam (cehennemī b.) 46,
 25 b. -sam (her ne b. bolayın)
 25 b. -sa (yoğ b.) 23
 b. -up (yipek b. aşıł-)40
 b. -mas (cehennem b.) 68
 b. -mas (talak b.) 68
 b. -masa 76
bota: çocuk
 b. +m (ay b.) 64
burun: önce
 b. 7, 8
bu: bu (zahir)
 b. imestür 30
bu: bu
 b. 'āyetniğ 67
 b. imāmlar 76
 b. kıřsa 79, 81
 b. kızımın 21
 b. kızını 25
 b. kıznı 24
 b. oğlan 74
 b. oğlanı 56
 b. oğlanınığ 42

- b. söz 39
 b. sözüni 54
 b. yigit 15
bī-ruḥṣat (F. ruḥṣat A.):
 ruhsatsız, izinsiz
 b. yi- 16
C
cān (F.): can
 c. ber- 2
cebbār (A.): kuvvet ve kudret
 sahibi, Allah
 c. 9
cehennem (A.): cehennem,
 tamu
 c. bolmas 68
cehennemī (A.): cehennemlik
 c. 45, 52
 c. bol- 46, 52
cevāb (A.): cevap
 c. berme- 58
 c. ber- 59, 60, 61, 63
 c. bir- 66
 c. +ın ber- 53
cezā (A.): ceza
 c.+sın ber- 16
 c.+sın al- 21
 c.+sın ne kııl- 24
Ç
çār-bāğ (<F.çehār-bāğ): dört
 bağ; krş. çahār-bāğ

ç. +ğa 13

ç. +larını 13

çahār-bāğ (<F. **çeḥār-bāğ**): dört
bağ krş. **çār-bāğ**

ç. +dın 13

çık-: çıkmak

ç. +tı (taşkanı ç.) 29

D

de-: demek, söylemek; krş. **di-**
d. -di-ya 16, 23, 29, 33, 50,

59

degen: diyen; krş. **diyen**

d. 30

dem (F.): an

d. (ol d.) 40, 49, 73

devlet (A.): baht, talih

d. 55

di-: demek, söylemek; krş. **de-**

d. -r-sen 46

d. -di 47, 49

d. -di-ya 15, 17, 19, 20, 21,
22, 24, 25, 26, 30, 31, 32, 34, 37,
4, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52,
53, 54, 55, 56, 57, 58, 6, 60, 61,
65, 68, 7, 72, 74, 76, 78, 79

d. -ptür 52

d. -senğ 33, 33

d. -se 22

d. -ben 1, 12, 63

digen: diyen; krş **degen**

d. +im 36, 37, 38, 3

dīn (A.): din

d. +imizning yaruğı 75

E

er: er; krş. **ir**

e. +i pādīshāgha 45

eyle-: eylemek, yapmak

e. -di (bar e.) 2

ey: ey

e. oğlan 49, 51

eşit-: işitmek

e. +ti 39

F

fikr (A.): fikir

f. (köngliğa f. tüş-)11

fi'1 (A.): iş, eylem

f. +imdin 65

G

garīb (A.): gurbette olan,
yabancı

ğ. irenlerğa 80

ğıybet (A.): dedikodu yapma

ğ. sözi söyleme- 36

giryān (A.): ağlayan

g. 79

ğuşşa (A.): kaygı, tasa

ğ. 79, 79

güneh-kār(F.) günah işleyen

g.- siz 60

gürüh (A.): topluluk
g. gürüh 'âlimler 69

H - Ĥ - H

ĥadîş (A.): Hz. Muhammedin
kutsal sözü, hadisten bahseden ilim

ĥ. (âyet ĥ.) 33

ĥakĥ (A.): pay, hisse

ĥ. +ın (kişi ĥ. alma-)38

ĥaklıĥ (<A.ĥak+lıĥ.): doğruluk

ĥ. yol 77

ĥ. 3, 36

ĥâl (A.): keyfiyet, durum

ĥ. +ı 31

ĥalâyıĥ (A.): yaratılmışlar

ĥ. (köp ĥ.) 42

ĥ. (uluĥ küçük ĥ.) 69

ĥalk (A.): insanlar

ĥ. +nınĥ köñĥlin tındur- 71

ĥâmile (A.): hamile

ĥ. bol- 41, 41

ĥân (F.): hakan, hükümdar

ĥ. +ĥa 52, 53, 56, 67

ĥ. 56

ĥ. yanında 69

ĥânım: hanım

ĥ. 68

ĥatâ (A.): hata, kusur

ĥ. +m 81

ĥ. +sı 35

ĥatm (A.): bitirme, Kur'an'ını
başından sonuna kadar okuma

ĥ. -ı Kur'an'dın özge 37

ĥâtün (F.): kadın, hanım

ĥ. 45

ĥ. +ı 52

ĥ. +ĥa 44

ĥ. +lar 28, 32

ĥâzır (A.): şimdi

ĥ. 17

ĥefteĥi (F.): haftalık

h. +ni 66

ĥem (F.): hem, dahi

h. 18, 20, 31, 31, 68, 72, 81

ĥer (F.): her

h. ne 25

h. kün 43

ı. 32

ĥezel (A.): alay, şaka

h. bir sözni (ay-) 45

ĥod (F.): kendi

ĥ. ĥatunĥa 44

ĥoş (F.): hoş

ĥ. kör- 54

ĥ. vaĥt bol- 27

ĥüb (F.): güzel, hoş, iyi

ĥ. ber- 16

ĥudâ (F.): Tanrı

ĥ. +yınĥnı bilme- 5

I

man-: inanmak

i. 32

İ

ige: sahip

i. +sin 12

i-: ek fiil

i. -kenin ('ābid i.) 18

i. -mesdür (devlet i.) 55

iç: iç

i. +ide (könglüm i.) 79

i. +ige (bāğ i.) 14

i. +inde (il i.) 70

i. +re (bāğ i.) 14

i. +indeki 41

'ilāc (A.): ilaç

'i. tap- 22

ilt-: göndermek

i. - inğ-siz 53

i. - ip 43

imām (A.): imam

i. +lar (bu i.) 76

İ. A'zām 75, 77

il: il, memleket

i. içinde 70

ir-: isim fiil krş; i-

i. -ür (mundağ i.) 33

i. -di 8 su bar i.) 10

i. -di (yep i.) 11

i. -di (tapsam i.) 12

i. -di (birsem i.) 12

i. -di (kolında i.) 14

i. -di (bar i.) 18, 44, 64

i. -di (uşbu şehirde i.) 44

i. -di (mücerred i.) 9

i. -di-ya (ağu barur i.) 10

ir: er

i. 14, 18, 19, 41, 70, 8

iren: eren

i. +lerğa 80

i. +lerniğ ruħıdın 80

ism (A.): isim

i. +i 70

iste-: istemek

i. - p 17

iş: iş

i. +ge (yaman i.) 38

i. +lerdin (mundağ yaman

i.) 63

it-: etmek, yapmak

i. - er-siz 30

İzi: Tanrı

i. +m Cebbār 9

K

ķāzī (A.): yapan, yerine getiren

ķ. +ler 69

ķādir (A.): kudret sahibi, güçlü, Allah

ķ. ķudretin (kōr-)1

ķabūl (A.): kabul, rıza gösterme

 .  ılma- (s zni) 24, 26
 ah ah (A.): kahkaha
  . olup k l- 32
 al-:kalmak
  . -d -ya (taŋg 'ac yib  .)
 69
 ara-: bakmak
  . - d  13
 ara: kara
  . yerge kir- 5
 ar u: kar ı
  . kil- 14
 av ur-: kavuŐtırmak,
 birleŐtirmek
  .-up ( olun  .) 62
 ayan: nereye
  . bar- 76
 ayna-: kaynamak
  .- ban (k ngli  .) 40
 aytadın: tekrar tekrar
  . sora- 50
 ayt-: d nmek, geri d nmek,
 vazge mek
  .- ar mu siz 63
  . -  p (fi'limdin  .) 65
 a -: ka mak
  .-  p 29
 atre (A.):damla
  . sudun yarat- 2
 ıl-: yapmak
  .- ur-men (ne  .) 24

 ol: el
  . +   38
  . +   (ayak  hem  .) 20, 31
  . +   (ayağı  .) 23
  . + m  4
  . + in  av ur- 62
  . + ında 14
  . +  ga 11, 13
  . + ındağı uŐ alma 15
 op-: ortaya  ıkmak
  . -t  (bir ir  .)8
 ork -: korkmak
  .- ar mu siz 63
  . - up-men 17
 oruk: korku
  .  ıl- 6
 oy-: vermek, b rakmak;
 ulaŐtırmak
  .- d  (at  oy-) 71
  . -d -ya (alt  yaşka  oy-)
 73
  .- mad  (Ha  y dını tildin
  oyma-) 36
 oyun: bađır, g g s
  .+  ndın al- 66
 oŐul-: koŐulmak
  . +d  40
 udret (A.): g c, kuvvet
  . +inđ 1
 ulluk: kulluk
  .  ılma- 5

Ḳul Ḥ'āce Aḥmed (k.a.): Hoca
Ahmed Yesevi

Ḳ 81

Ḳur'ān'(A.): Kur'ān

Ḳ +dın (Ḥaṭm-ı Ḳ. özge) 37

Ḳutul-: kurtulmak

Ḳ. +ayın 26

Ḳıssa (A.):kıssa

Ḳ. (bu Ḳ.) 79, 81

Ḳıl-:yapmak

Ḳ. -ur (mizāḥ Ḳ.) 29

Ḳ. -dı (tehāret Ḳ.)10

Ḳ. -dı (Ḳabül Ḳ.) 26

Ḳ. -dı (kitābın bir bir Ḳ.) 48

Ḳ. -dı-ya (şerīf Ḳ.) 1, 2

Ḳ. -dı-ya (mizāḥ) 44

Ḳ. -dı-ya (tamām) 62

Ḳ. -dım (nazım Ḳ.) 80

Ḳ. -alı (muḥtaşar Ḳ.) 7

Ḳ. -dılar (toy) 42

Ḳ. -sun (ni Ḳ.) 22

Ḳ. -sun (şükür Ḳ.) 4

Ḳ. -a köreli 7

Ḳ. -ıp (toylar Ḳ.) 27

Ḳ. -madı (ğıybet sözün Ḳ.)

36

Ḳ. -masam (Ḳabül Ḳ.) 24

Ḳ. -mas-sen (ḲulluḲ Ḳ.)5

Ḳ. -mas (naẓar Ḳ.) 37

Ḳ. -mas (ḲoruḲ Ḳ.) 6

Ḳ. -masaḅ (rāẓī Ḳ.) 21

Ḳ. -masa (şomluḲ Ḳ.) 74

Ḳız: kız

Ḳ. 41

Ḳ. +ı 18

Ḳ. +nı 24, 28, 29

Ḳ.+ḡa (Ḳoşul-) 40

Ḳ. +ım 19, 20

Ḳ. + nıḅ atası 35

Ḳ. + ımız 32

Ḳ. + ıḅız 30

Ḳ. +ın 34

Ḳ. +ımın 19, 21

Ḳ. +ımı 22, 26, 34

Ḳ. +ımı (bu Ḳ.)25

Ḳızıl: kızıl, kırmızı

Ḳ. alma 10

keçe: gece

k. (bir k.) 65

k. (ol k.) 65

kel-: gelmek

k. -ür 43

k. -di 35, 55

k. -ip-men 17

k. -diler 28, 32, 42

k. -ip- miz 57

k. -ip 35

keltür-: getirmek

k. -üp 29

kil-: gelmek; krş. **kel-**

k. -ür 31

k. -di-ya 14

kir-: girmek

- k. -di-ya (kara yerge k.) 5
- k. -di (bāg içige k.) 14
- k. -di (oğlan altıga k.) 43
- k. -ip 14
- k. -me (nefsin yolıga k.) 78
- k. -me (şeytān sözige k.) 78

kitāb (A.): kitap

- k. +ın 48

kit-: gitmek

- k. - ti 79

kiçik: küçük

- k. oğlanı 58
- k. (uluğ k.) 69

kişi: kimse

- k. (kişi haqqın) 38
- k. +ni (uşbu k.) 15

köngül: gönül

- k. +in tındur- 71
- k. +din (ğuşsa kit-) 79
- k. +üm içinde ğuşsa 79
- k. +leri kayna- 40
- k. +ige (sırrın k. tut-) 39
- k. +ingā (fıkr tüş-) 11
- k. +inde (maqbül bol-) 39

köp: çok

- k. halāyık 42
- k. kel- 32

kör-: görmek

- k. - erler 54
- k. -di 11, 18, 34, 58

- k. -di-ya 28

- k. -eli (yādın kıla k.) 7

- k. -er közi 23

- k. -geli 3

- k. -geç 15, 29

körme-: görmemek

- k.-di 37

- k. -sün 1

- k. -ünğ 1

- k. -üp 20

köz: göz

- k. +i 33, 37

- k. +i (körüp yörer k.) 20

- k. +i (körer k.) 23

- k. +ni 3, 31

- k. +üm 79

Küfe (y.a.): Küfe

- K. +din 8

kül-: gülmek

- k. +diler 32

kün: gün

- k. (bir neçe k.) 41

- k. (her k.) 43

- k. (üç k.) 50

- k. + ğaça (üç k.) 47

M**mañga**: bana

- m. 23, 80

maqbül (A.): makbul, kabul görmüş

- m. bol- 39
- ma'nā (A.):** mana, iç yüz
m. + sı (rivāyetning m.) 68
m. + sın (bu āyetning m.)
67
m. + sın (bildir-) 66
- meded (A.):** yardım
m. bol- 80
- mektep (A.):** mektep, ders
m. +ğa 43
- men:** ben
m. 46, 52, 53, 57, 65
m. + i 21, 53
m. + ning atam 64
- mezheb (A.):** mezheb, gidilen
tutulan yol
m. 77
m. + i (mü'minlerning m.)
75
- min-:** binmek
m. -di 61
- mizāh (A.):** mizah
m. 29, 30, 44
- mollā (A.):** molla
m. 49, 51, 54, 55
m. +ğa (ber-) 43
- Muhammed (k.a.) :** Hz.
Muhammed Mustafa
M. + ge 77
- muhtaşar (A.):** muhtasar,
kısaltma
m. kııl- 7
- Muştafa' (k.a.):** Hz.
Muhammed Mustafa
M. +ning 1
- mundağ:** bunun gibi, böyle, bu
şekilde
m. 1, 2, 20, 31, 33, 63, 68
- munda :** burada
m. 25, 57, 60
- munça:** böylece, bu kadar
m. 53
- muni :** bunu
m. 39, 76
- mu :** mu
m. (bar m.) 47
m. (kaytar m siz) 63, 63
m. (tapdıngız m.) 56
- mü :** mü
m. siz (biler mü siz) 31
- mücerred (A.):** mücerret
m. ir-di 9
- müdām (A.):** devam eden,
sürekli
m. 36
- müşkil (A.):** müşkil
m. 23
m. tüş- 51
- mü'min (A.):** mümin
m. + ler 76, 77
m. + lerning mezhebi 75
- N**

nā-mahrem (F. mahrem A.):
mahrem olmayan; mahrem

n. +ni körme- 37

nazar (A): bakma

n. kıılma- 37

nazım (A): nazım

n. kııl- 80

nefs (A.): nefis

n. +inğ (öl-)78

n. +in yoluğa kirme- 78

nege: niçin; krş. **nige**

n. yığlar-siz 50, 53

ne'ter-(<ne+iter): ne eder, ne yapar

n. - siz 30

ne: ne; krş **ni**

n. (her n. bol-) 25

n. kııl- 24

neçe: nice

n.(bir n. kün) 41

nige: niçin; krş. **nege**

n. 12, 49, 5

nikāh (A.): nikah

n. +ın al- 27

ni: ne;krş **ne**

n. 46

n. kııl- 22

ni'met (A.): nimet

n. 4

Nu'mān (k.a.): Numan, İmam-ı Azam

N. 42, 49, 50, 8

O

oğlan: oğlan, erkek evlat

o. 43, 55, 59, 61, 70

o. (altı yaşar yaş o.) 58

o. (bu o.) 74

o. (ey o.) 49, 51

o. (uşbu o.) 57, 70

o. +nı (bu o.) 56

o. +nı (kiçik o.) 58

o. +ğa 42, 55

o. +nıng (bu o.) 42

o. +nıng (altı yaşar o.) 70,

72

oğul: oğlan, çocuk, erkek evlat

o. (bir ir o.) 41

oqu-: okumak

o. -dı 66

o. -p 43

oq: ok

o. 45

oltur-: oturmak

o. -dı 58

o. -ğıl 49

o. -up 59, 60

ol-: olmak

o. - up (kahkah o. kül-) 32

ol: o (sıfat)

o. atamnıng 64

o. Bir ü Bar 9

o. dem 40, 49,73

o. ir 18, 19

o. keçe 65,

o. zamān 27

oyna-: oynamak

o. - dı 45

Ö

öğür-: çevirmek

ö. - di (yüzi tirs) 34

öl- : ölmek

ö. -er 6

ö. -er- siz 47

ö. -sün (nefsin) 78

ö. -mes 7

ölüm: ölüm

ö. +din (korkma) 6

ötken: geçen

ö. zamāndın 8

öt-: geçmek

ö. -üp-tür (bir neçe kün) 41

öy: ev

ö. +ge 28

ö. +ümde 19

özge: başka

ö. (ḥaṭm-ı Qur‘ān‘dın ö.)7

ö. keltür- 29

öz: kendi

ö. +i 9

‘özü (A. عز ر): özür

‘ö. +in ay- 35

P

pādişāh (F.): hükümdar, hakan;

krş **pādşāh**

p. (bir p.) 44, 46

p. +ğa (eri p.) 45

p. 44

pādşāh (F.): hükümdar, hakan; krş **pādişāh**

p. 58, 61, 62, 64

p. +ğa 51

p. +ım (ay p.) 57

perişān (F.): perişan

p. bol- 50

pes (F.): artık, sonra

p. 81

peygamber (F.): peygamber

p. + ler sonğıdın 8

R

rāzī (A.): razı, kabul etmiş

r. bol- 19, 27

r. kılma- 21

rūḥ (A.): ruh

r. +ıdın (irenlerinğ r.) 80

revān (F.): yürüyen, giden; akma, akış

r. 51

r. (tahtnı r. tut-) 59

rivāyet (A.): rivayet

r. 47, 51

r. +in tapma- 48, 71

r. +ning ma'nası 68

r. ber- 57

S

Şābit (k.a.): İmam-ı Azam Ebu Hanifenin babası

Ş. 10, 11, 9

şāhib-cemāl (Fkelimeler A.): güzelliği olan kadın

ş. 18

sal-: salmak, sermek, yaymak

s. -dılar (yerge töşek s.) 28

san'at (A.): sanat, hüner

s. +ın 1

selām (A.): selam

s. ber- 15

sen: sen; krş. **sin**

s. 45, 52

s. (ne dir-s.) 46

sevinç: sevinç

s. +ler al- 72

sin: sen; krş **sen**

s. +din 21

s. +52

sirken-: titremek

s. -di 29

siz: siz

s. 60

s. +ni 17

s. +ge 68

sonğ: son

s. +ıdın (peygamberlarning s.) 8

sora-: sormak; krş. **sor-**

s. -dı 49, 50

sor-: sormak; krş. **sora-**

s. -dı 62

s.-saŋız 60

su: su

s. 10

s. (birle kızıl alma) 10

s. + dın 11, 2

sultān (A.): sultan, hükümdar

s. 59

su'āl (A.): sual, soru

s. +ın 62

s. +ıŋga 61

s. sor- 60

söz: söz

s. +i (sözler s.) 23

s. +i (āyet ḥadīş s.) 33

s. +in (ğıybet s. kılma-) 36

s. + inġni (bu s.) 54

s. + iġe (şeytān s. kirme-)

78

s. + ini (kabül kıl-)26

sözle-: söylemek

s. - geli tili 20

söz: söz

s. (bu s.) 39

s. +ni 24,

- s. +ni (bir s.) 45
s. +ni bilme- 46
s. +ni tamām kı1- 62
s. +ning (uşbu s. cevābı) 53
s. +üm 19
s. +üm haḫāsi 35
s. +ümde 81
s. +ler sözi 23
s. (muḫtaşar kı1-) 7
s. başıġa var- 7
sırr (A.): sır
s. +ın (kōnglige tut-) 39
şehir (A.): şehir
ş. +de (uşbu ş.) 44
şerīf (A.): şereflı
ş. kı1- 1, 2
şeytān (A.): şeytan
ş. sözige kirme- 78
şomluk (<F şom+luk):
uġursuzluk
ş. +ı (yarım alam ş.) 73
ş. kı1ma- 74
şīr (F.): arslan
ş. bol- 70
şükür (<A şükür): şükür
ş. kı1- 4
- T**
taht (A.): taht
t. +dın 62
t. oltur- 58
t. üstide oltur- 59
t. üzre min- 61
t. +ıda 60
t. +ıdın (pādişāh t.) 61
tanġ: acayip, tuhaf
t. ‘acāyib ḳal- 69
taḳı: dahi
t. 44
talak (A.): boşanma
t. bol- 46, 52
t. bolma- 68
tamām (A.): tamam, tam,
tamamlanmış
t. kı1- 62
t. bol- 79, 81
tap-: bulmak
t. -tı-ya (ārām t.) 40
t. -tı-ya (yol t.) 77
t. -tınġız mu 56
t. -sam 12
t. -ıp-miz 57
tapma-: bulmamak
t. -madı 48
t. -saġ 47
t. -mas (‘ilāc t.) 22
t. -maydur-miz 51
tart-: çekmek
t.-ay (āḫiret ‘azabın t.) 25
taşarı: dışarı
t. çık- 29
Tenġri: Tanrı

- T. +din (kork-) 63
- tehāret (A.):** taharet
t. kıl- 10
- ten (F.):** ten, vücut, beden
t. 2
- ti-:** demek
t. -di-ya 36
- tik:** dik
t. otur- 49
- til:** dil
t. +i (sözlegeli t.) 20
t. +ni 3
t. +din 36
t. 31, 36
- tirs:** ters
t. ögür- (yüzni) 34
- toğ-:** doğmak
t. -қан Ādem atadın 6
- toy:** düğün
t. +lar kıl-27, 42
- tur-:** durmak, kalkmak
t. -dum (yanıda) 65
t. -dı-ya 12
t. -dı 14
t. -dı 62
- tur-:** durmak (yardımcı fiil)
t. -ur (uşbu t.) 32, 77
t. -ur (mundağ t.) 68
- tut-:** tutmak
t. -ğalı 4
t. -tı (sırrın könglige t.) 39
- t. -ıngız (tahtnı revān) 59
- töşek:** döşek
t. sal- 28
- tüş-:** düşmek, inmek
t. -ti (könglige fikr t.) 11
t. -ti (müşkil t.) 51
t. -ti (tahtındın t.) 61, 62
- tındur- :** dindirmek
t. -dı (könglin t.) 71
- U**
- uluğ:** büyük
u. küçük 69
u. +ı (imāmlarınğ u.) 75
- uyı- :** uyumak
u. -ma!78
- uşbu:** bu
u. kızımını 19
u. kişini 15
u. oğlan 57, 70
u. sözniñ cevābın 53
u. şehirde 44
u. turur 32, 77
u. yerde 71
u. yigit 28
u. yörgeñ ādemler 6
- Ü**
- ümmet (A.):** ümmet
ü. +in (Muştafa'nınğ ü.)1
ü. bol- 77

üst: üst
ü. +ide (taht ü.) 59

üzre: üzere
ü. (taht ü. min-) 61

ü (F.): ve
ü. (Bir ü Bar) 9

üç: üç
ü. kün-ğaça 47
ü. kün 50
ü. yaşında 74

V

vakt (A.): vakit
v. (hoş v bol-) 27

va'llāh (A.): "Allah için, Allah hakkı için"
v. 6

Y

yād (F.): hatırlama, anma
y. +ın kıla kör- 7
y. +ını ay- 3
y. +ını koyma- (Hak) 36

yalğançı: yalancı
y. +dur 34

yalbar-: yalvarmak
y. -ıp 80

yaman: kötü
y. işge yörme- 38
y. işlerdin 63

yana: yine
y. ber- 3

yan: yan, taraf
y. +ıda tur- 65
y. +ında (han y.) 69

yarat-: yaratmak
y. -tı 2, 9

yaraşu: yakışan
y. cevāb ber- 61

yarlıka-: buyurmak
y. -p 9

yarug: ışık, aydınlık
y. +ı (dīnimizniᅡ y.) 75

yarım: yarım
y. +nı 13
y. alma 11, 21, 22, 73, 74

yaş: yaş, genç
y. +(altı yaşar y. oᅡlan) 58
y. +ında (üç y.)74
y. +ka (altı y. koy-) 73

yaşkina: gencecik
y. za'İfi 64

yaşa-: yaşamak
y. -r (altı y. yaş oᅡlan) 58
y. -r (alta y. oᅡlanıᅡ ismi)

70

y. -r (altı y. oᅡlanıᅡ) 72

ye-: yemek; krş. **yi-**
y. -dim 12
y. -gandin 22
y. -mese 74
y. -p 11

yer: yer
y. +de (uşbu y.) 71
y. +ge 5

yi-: yemek; krş. **ye-**
y. -geli 4
y. -ip-siz 16

yigit: yiᅡit
y. 17, 30, 34, 39, 40
y. köᅡglinde 39
y. (bu y.) 15
y. +ni (ol ir y.) 18
y. (uşbu y.) 28

yipek: ipek
y. 40

yok: yok
y. (közni hem y.) 31

y. (ayağ kolı y. bolsa) 23
 y. (ayağı hem kolı y). 20,

30

y. irdük 2
 y. (körer közi y. bolsa) 23
 y. (körüp yörer közi y.) 20
 y. (mundağ kilür hālī y.) 31
 y. (sözlegeli tili y). 20
 y. (sözler sözi y. bolsa) 23
 y. (tili y.) 31
 y. +dur sözümde haşam 81
 y. +tur sözümde haşam 35
 y. +tur (ayağı y.) 38
 y. +tur (kolı y.) 38
 y. +tur (közi y.) 37
 y. +tur (tili y.) 36

yol: yol

y. +nı bilmes mü'minler 76
 y. tap- 77
 y. haklık y. 77
 y. +ığa (nefsin y. kirme-)

78

yör-: yürümek

y. -er (körüp y. közi) 20
 y. -geli 4
 y. -medi (yaman işge y.) 38
 y. -üp-men 17
 y. -gen (uşbu y. âdemler) 6

yüz: yüz

y. +ini (tirs ögürdi) 34

yıgala-: ağlamak; krş. **yıgla-**

y. -lar- siz 50

yıgdur-: yıgdırmak

y. -dı 47

yıgla- : ağlamak; krş. **yıgala-**

y. -lar-siz 49, 53

yıglaş: ağlaşmak

y. -urlar 48

yıgıl-: yığılmak, toplanmak

y. -dı 48
 y. -dılar 28

Z

za'ife (A.): zayıf, güçsüz; krş.

za'if

z. +ler anası 73

za'if (A.): zayıf, güçsüz; krş.

z. +i 64

zamān (A.): zaman

z. (bir z.) 45

z. +nı (ol z.) 27

z. +dın (burun ötken z.) 8

zarār (A): zarar

z. +dın (kayt-) 63